

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1270>

Geliş Tarihi: 26.04.2018

Kabul Tarihi: 08.07.2018

SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNDE YEREL TARİH KONULARI VE YAKLAŞIMLARI (1968-2018)

Muhammed DAĞ *

Öz

Türkiye’de ilköğretim (ilkokul ve ortaokul) aşamasındaki tarih eğitimi, 1968’den beri genel olarak sosyal bilgiler dersi içinde sunulmaktadır. Sosyal bilgiler derslerinin içerik, kapsam, anlayış tarzındaki değişimlere paralel olarak tarih dersleri de pek çok değişim geçirmiştir. Tarih dersleri içinde kendisine yer bulan yerel tarih konuları ve bu konulara yaklaşım söz konusu bu durumdan etkilenmiştir. Bu makalede, 1968-2018 yılları arasında sosyal bilgiler dersi merkezinde tarih eğitiminde yaşanan gelişmelerin yerel tarih konularını hangi yönde etkilediği sorgulanmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup, doküman analizi yapılarak veriler elde edilmiştir. Araştırmanın evreni 1939-2015 yılları arasında düzenlenen milli eğitim şuraları, 1968-2018 sosyal bilgiler öğretim programları, 1978-2015 yılları arası sosyal bilgiler ders kitapları olmuştur. Maksimum çeşitlilik örnekleme, örneklem seçme yöntemi olarak kullanılarak çok sayıda ve çeşitlikte dokümana ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yerel Tarih, Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı, Ders Kitabı, Milli Eğitim Şuraları.*

Local History Subjects and Approaches In Social Studies Courses (1968-2018)

Abstract

History education at primary education stage (primary school and middle school) in Turkey since 1968 in general is presented in social studies courses. Parallel to the changes in the content, scope and understanding of social studies courses, history courses

---

* Doktora Öğrencisi. Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü.

have also undergone many changes. The local history subjects in history courses and the approach to these subjects were influenced by these changes. In this study, it tries to question how these improvements in history education in social studies courses, between 1968 and 2018, affect local history subjects. The method of research is qualitative research and the data was obtained by analyzing the document. The population of the study is the national education program organized between the years 1939-2015, the social studies education programs of 1968-2018, and the social studies textbook of the years 1978-2015. Maximum variation sampling was used as sample selection method, and a large number and variety of documents were reached.

Keywords: *Local History, Social Studies, Curriculum, Textbook, National Education Councils.*

1. Giriş:

Eğitim Raporları, kongreler, milli eğitim şuraları, öğretim programları gibi pek çok faktör ile içerik ve yöntemi oluşturulan sosyal bilgiler için 1968 yılı bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet döneminde 1926, 1930, 1936 ve 1948 programlarında da tek disiplinli program desenine uygun olarak tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerine yer verilmiştir (Öztürk ve Dilek, 2005: 83). 1962 yılında ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda konulan “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi 1968’de sosyal bilgiler dersine dönüştürülmüştür (Hayırsever, 2010: 14). Artık tarih dersleri bu yıldan itibaren büyük oranda sosyal bilgiler dersi içinde öğretilecek ve sosyal bilgiler öğretim programlarına göre şekillenecektir. Geçmişten bugüne Türkiye’nin siyasi, sosyal, ekonomik gelişim ve seyrine göre sosyal bilgiler ve diğer ilişkili ders grubu; farklı adlar altında, parçalanmış, birleştirilmiş veya bu derslerin amaçları değiştirilmiştir (Çatak, 2015: 92). Bir başka deyişle gerek sosyal bilgiler içindeki vatandaşlık, coğrafya gerekse tarih konuları işleyiş ve tarz olarak aynı kalmamıştır. 1960’lı yılların sonlarından 2018 yılına kadar tarih eğitimini dolaylı etkileyebilecek on iki adet Milli Eğitim Şurası düzenlenirken, 1977, 1985, 1998, 2005 yıllarında genelde sosyal bilgiler, özelde tarih eğitimini ve yerel tarih konularını ele alış tarzını doğrudan etkileyecek ya yeni programlar oluşturulmuş veya var olan programlar üzerine değişiklikler yapılmıştır. Bu çalışmada merkez olan yerel tarih, kişinin doğup büyüdüğü, çocukluğunu, gençliğini sürdürdüğü yakın çevresinin tarihidir (Göç, 2008: 22). Yerel tarihi bir veya birkaç köy, küçük veya orta ölçekli kasaba, şehir (büyük bir liman veya başkent yerel tanımı dışındadır) ya da genel bir eyalatten (İngilizce’de *country*, İtalyanca’da *contado*, Almanca’da *land*, Fransızca’da *bailiwick* veya *pays*) büyük olmayan

coğrafi bir bölge ile ilgili diyebiliriz. (Goubert, 1971: 113) Ülkenin tümü veya büyük bölümlerinin ele alındığı genel tarihinin aksine yerel tarih sınırlı alanlarla ilgilendirir. Bir devletin, bir kırsal alanın, bir ilçenin, bir şehrin veya diğer yerel alanların ya da o yerdeki insanların tarihi yerel tarihin konusunu oluşturur (Calkin, 1942: 53). Esasen daha önce de sosyal bilgiler, tarih ve yerel tarih çeşitli araştırmaların konusu olmuştur. Ancak bu araştırmalar genelde ya sadece belli bir ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programı¹ veya bazen birden fazla program üzerine² eğilerek yapılmış ya da sayıları sınırlı ders kitapları veya yerel tarihin ilköğretim için önemi ekseninde kaleme alınmışlardır.³

Bu çalışmalarda, 1968'den günümüze düzenlenen şuraların, öğretim programlarının kararlarının ders kitaplarına somut olarak nasıl yansıdığı yeterince sorgulanmamıştır. Söz konusu çalışmalarda ders kitaplarının da merkeze alınarak incelenmediği fark edilmiştir. Çalışma, bu eksikliği de gidermeye amaçlamaktadır. Böylelikle bir nevi tavsiye niteliğindeki şuralar, plan özelliğindeki öğretim programları ve somut olarak sonuç mahiyetindeki ders kitapları arasında hedef, amaç, içerik bakımından uyum olup olmadığı yerel tarih ekseninden değerlendirilecektir. Özetle yerel tarihin eğitimdeki yerinin irdelenmeye çalışıldığı bu çalışmada şuralar da dahil olmak üzere, sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları birlikte değerlendirilmiştir.

Araştırma Problemi

Bu çalışmada yukarıda belirtilen yıllarda sosyal bilgiler dersinde yaratılmak istenilen yapının tarih konularını nicelik ve nitelik olarak nasıl etkilediği sorgulanırken, bunun ders kitaplarına nasıl yansıdığı da

---

¹ Bkz. Adem Uzun, (2007), *2005–2006 Öğretim Yılında Uygulanmaya Başlanan Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Hakkında Öğretmen Görüşleri (Ankara İli Pilot Okullar, Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans) Fatih Çetin, (2007), İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi (Meram İlçesi Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi.

² Bkz. Örnekler: Ahmet Nalçacı, (2001) *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi; Mehmet Özkan, (2008), *1924, 1926, 1936, 1948 İlkokul Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında Tarih Konuları ve Eğitimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi; Yusuf Keskin, (2002), *Türkiye’de 2. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi

³ Bkz. Hasan Işık, (2008). *İlköğretimde Tarih Konularının Yerel Tarih İle İlişkilendirilmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi*, The Journal Of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Vol.1, Is. 4, s. 290-310

incelenecektir. Milli eğitim şuraları ve sosyal bilgiler öğretim programlarında yerel tarih lehinde benimsenen düşünce ve planların sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığı çalışmanın temel problemidir. Bu temel problem yanında sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih alanında yerel tarihe verilen önemin değişim niteliğinin hangi yönde olduğu, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yerel tarih konularının neler olduğu, sosyal bilgiler derslerinde genel olarak yerel tarihin metodolojik olarak nasıl incelendiği ve yerel tarihin kapsadığı alan sorgulanmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma betimsel bir nitel araştırma olup, veriler doküman analizi yapılarak elde edilmiştir. Doküman analizi, araştırılması planlanan olgular hakkında bilgi veren yazılı ve görsel materyallerin genel olarak analizini içermektedir. Burada tüm doküman verisi bir bütün olarak analize konu olması mümkün olmayabileceğinden, araştırmacı eldeki veri seti içinden bir örneklem oluşturmaya çalışır. Dokümanlardan elde edilen verinin mutlaka sayısallaştırılması gerekemeyebilir. Araştırmacı analizinden sonra bulduğu sonuçları düzyazı şeklinde rapor edebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189-200). Buna göre şuralar, öğretim programları ve ders kitaplarına dayalı dokümanlar tematik ve karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiş, yerel tarihin kapsam ve içeriği belirlenmeye çalışılmıştır.

Milli eğitim şuraları, sosyal bilgiler öğretim programları, sosyal bilgiler ders kitapları çalışmanın kapsamındadır. Araştırmada nitel araştırmada bir örneklem türü olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örneklemede amaç genelleme yapmak için çeşitliliği sağlamak değil, aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını keşfetmek ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 119). Çalışmanın örnekleme bir yandan 1970-2015 arasında düzenlenen milli eğitim şuraları, 1968-2018 yılları arasındaki sosyal bilgiler öğretim programları, 1978-2015 yılları arası çıkan sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Araştırmada 1978 yılına ait 2 adet, 1981 yılına ait 2 adet, 1982 yılına ait 1 adet, 1987 yılına ait 2 adet, 1989 yılına ait 2 adet, 1991 yılına ait 1 adet, 1995 yılına ait 2 adet, 1996 yılına ait 1 adet, 2001 yılına ait 1 adet, 2014 yılına ait 3 adet, 2018 yılına ait 1 adet sosyal bilgiler ders kitabından yararlanılmıştır. Örnekleme oluşturan milli eğitim şuraları, sosyal

bilgiler öğretim programları, sosyal bilgiler ders kitapları doküman analizine tabi tutulmuştur.

2.Sosyal Bilgiler ve Yerel Tarih:

Sosyal bilgiler dersi, insanın -özel olarak öğrencinin- toplumun bir üyesi olarak diğer insanlarla olan etkileşiminde gerekli olan becerileri kazandırmaya yöneliktir. *“İnsanı, sosyal yaşamı, kültürel mirası ve etkilerini konu edinen, kişinin kendisini ve diğerlerini tanımasını sağlayan, içinde yaşadığı topluma uyumunu kolaylaştıran, vatandaşlık yeterlilikleri, sorumluluk ve çevre bilinci kazandıran, farklı disiplinlerden bilgileri içerisinde barındıran, disiplinler arası bir alandır”* (Çetin, 2007: 7). Veya *“Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir”* (Nalçacı, 2001: 20). Bu düşünceler⁴ paralelinde denilebilir ki sosyal bilgiler tek başına bir disiplin olmaktan ziyade diğer toplumsal bilimleri de içine alan adeta şemsiye nitelikli bilgiler bütünüdür. Bu şemsiyenin merkezinde ise tek bilim dalının varlığı yerine tüm sosyal bilimlerin sinerjisinden oluşturulmuş bilgiler söz konusudur. Bütüncül ve interdisiplinerliğin bir ifadesi olarak denilebilir ki, sosyal bilgiler sosyal bilimlerin müşterek çocuğudur. F. Hayırsever’e göre, sosyal bilimler, insan ve toplum ilişkilerini inceleyen alanlarda sistemli ve derinlemesine bilimsel çalışmaların bütünüdür. Bu alanlar, sosyal bilgiler ise sosyal bilimlerin alanından seçilmiş, öğrencilerin seviyelerine göre kasti olarak basitleştirilmiş konuları içeren bir derstir (Hayırsever, 2010: 10). Sosyal bilgiler ve sosyal bilimler kavramlarının bu yakınlığı bu kavramların kendi aralarındaki farkların da izah edilme ihtiyacını göstermektedir. Buna göre: *“Sosyal bilgiler, konu ve temaların öğretiminde sosyal bilimlerden daha çok kullanılırken sosyal bilimler daha çok ayrı ayrı disiplinler olarak öğretilir. Sosyal Bilgiler daha çok ortaokulda verilir. Sosyal bilimler ise ortaöğretim ve üniversitede öğretilir”* (Çetin, 2007: 8).

---

⁴ MEB’in “ders” olarak 2005 programında “Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olabilmesi amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün, gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. MEB (2015). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. (10.01.2015)

Sosyal bilgilerin evrensel ve ulusal amaçları bulunur. Evrensel amaçlar, bilgiye ilişkin amaçlar, beceriye ilişkin amaçlar (Çalışma Becerileri, Düşünme Becerileri, Kişiler Arası Grup Becerileri), sosyal katılıma ilişkin amaçlar (Osmanoğlu, 2012: 21) iken, ulusal amaçlar ise özet olarak “iyi bir vatandaş” yetiştirmeye yönelik amaçlar bütünüdür. Ancak bu “iyi vatandaşlık” ülkelerin kendi politikalarına göre içi doldurulan bir kavramdır. Türkiye’de düzenlenmiş bulunan sosyal bilimler öğretim programlarında ulusal amaçların öğretim programlarına yansımaları genel olarak: “Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri, ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönlerinden” görülür. Çalışmayı ilgilendiren yönleriyle ele alınacak olursa, öğretim programlarında zikredilen sosyal bilgiler dersinin amaçlarından tarihe doğrudan atıf yapılan maddelerden⁵ özellikle “Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler”(5) maddesi yerel tarih için önemlidir.

1968’den günümüze amaç ve içeriği çok az değişen sosyal bilgiler öğretim programlarında tarih ve tarih dersleriyle ilgili temel vurgulardan, doğrudan olmasa da dolaylı olarak yerel tarihe de önem verildiği görülmektedir. İnsan odaklı olan yerel tarih, “değişimleri” ve bu değişimlerin insan üzerindeki “etkilerini” incelemektedir. Bu bağlamda yerel tarih, yaşadığımız çevredeki ailemizin, mahallemizin, köyümüzün ve şehrimizin de tarihidir. Sadece günümüzde yok olmuş insanların ve mekânların değil; aynı zamanda halen var olanların tarihini içerir (Işık, 2008: 291). Yerel tarih, belli zamanda ve yerdeki (köy, kasaba, kent, vb.) insanların öyküsü ya da geçmişin bilgisi olarak da tanımlanabilir (Aslan, 2000: 195). Danacıoğlu’na (2012: 6) göreyse “*Yerel tarih dediğimizde, öncelikle sınırları belli bir coğrafi alanı, mekânsal bir sabitliği kastediyoruz; Yerel tarih, tarihin bir fiziğe kavuştuğu bir alan, ama bu, yerelin tanımının sadece bir parçası. Çünkü mekân, tek başına pasif bir cüz; dolayısıyla yerel tarih iki temel cüzün yani insanın ve mekânın bir araya geldiği*

---

⁵ Özetle bu maddeler şunlardır: Türk milletinin dünya tarihindeki yerini kavrayarak büyük bir milletinin parçası olduğunu anlar (1) millete ve insanlığa hizmeti olan Türk büyüklüklerini tanır, tarihi olaylara yön veren bu büyüklerin cesaret, fedakârlık, Kahramanlıklarını kavrar (2) Uzun bir geçmişi olan Bugünkü uygarlıkta Türk milletinin katkısını anlar (3) Bugünü daha iyi anlamak için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik, siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirir.(4)) 1968 İlkokul Programı, 1977 Tarih 1931 sayılı Tebliğler Dergisi, 1990 tarih 2315 sayılı Tebliğ Dergisi, 1998 Tarih 2487 sayılı tebliğ dergisi

bir bütünlüğü ifade ediyor.” O halde yerel tarih en özet ifadeyle, zamanı geçmişten bugüne uzanan; mekânı ise aile ve evden başlayıp coğrafi olarak bir bölgeye kadar uzanan ve esasen genel tarihin de bir kaynağı olan tarih türüdür. Yerel tarihin yanı başımızdaki tarihe olan özel ilgisi aynı zamanda onun toplumsal tarih yönünü güçlendiren bir özellik olmuştur. Yerel tarih toplumsal tarihe yakındır; çünkü bireyin nasıl oluyor da bir toplum içinde yaşamış olduğu, yaşamaya devam ettiği, kendisine konu edinen sosyal bilgileri de ilgilendirmektedir. Sosyal bilgilerin bu ilgisi onu yerel tarihe götürür veya götürmelidir. Zira yerel tarihçilik, öncelikle tarihin merkezine insanları alır. Daha sonra insanların tecrübelerini, bu tecrübelerin tarihini, tarihle ilişkisini irdeler. İnsanların düşüncelerini bir tarih bilgisi olarak görür ve bunun değerlendirilmesinin önemi üzerinde durur” (Metin ve Oran, 2014: 208).

İnsan tecrübelerini kendisine konu edindiği için sosyal bilgilerin doğal bir konusu olması gereken yerel tarihin eğitim dönemindeki öğrencilere de katkıları bulunmaktadır. Esasen pragmatik bir zihniyeti olduğu gözlemlenen sosyal bilgiler öğretim amaçlarından yola çıkılarak bu durum izah edilebilir.

Genel olarak yerel tarihin söz konusu yararlılıkları eğitimsel, psikolojik ve tarihsel olarak kategorileştirilebilir (Göç, 2008: 27-29). Yerel tarih öğretimi ise tarih bilincini geliştirme, yakın çevreyle aktif iletişime geçme, keşif becerisini geliştirme, öğrencilerin merak duygusunu geliştirme, kendilerini ve geçmişlerini tanımaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca yerel tarih öğretimi yerel bina ve kalıntılar aracılığıyla öğrencide zaman anlayışı geliştirme, derleme, birinci ve ikinci elden kaynakları seçme, analiz ve değerlendirme yapabilmek gibi nitelikleri kazandırma, tarihsel kalıntıları koruma bilincini geliştirme ve yanı başımızdaki tarihin genel tarih ile ilişkisini kurduurma da işlevseldir (Örten, 2008: 20). Yerel tarihin ancak aktif bir şekilde işlenebilmesiyle bu işlevsel yararlılıkların görülebileceği savunulabilir. Gerçekten de, çeşitli araştırmalara göre uygulama, somuta dayalı araştırmalarda ve teoriden pratiğe geçtikçe öğrenme oranı artmaktadır.⁶ Ancak bu sonucun elde edilmesi doğru yöntemlerle olabilmektedir. Yerel tarihte doğru yöntemi sorgulama çabası,

---

⁶ Ezbere dayandırılan ve günlük tecrübeler yer vermeyen içerikle öğrencilerin tarihsel bilgiyi kavrama düzeyleri son derece sınırlı kalmaktadır. Keza, öğretmen merkezli bir derste öğrencilerin ortalama kavrama oranı %5 civarında kalmaktadır. Ancak, okuma ile % 10, görsel-işitsel yöntem ile % 20, uygulamalı öğreniliyorsa % 75 ve başkalarına öğretiyorlarsa %90 olur. Bkz, Merve Açıkgöz, (2006), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi-Gözlem ve inceleme Yönteminin Etkililiğinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, s. 30

çeşitli ilke ve yöntemleri gündeme getirmiştir. Bu ilkeler genel olarak somuttan soyuta doğru ilkesinin yanı sıra, bilinenden bilinmeyene doğru, yakından uzağa, açıklık, hazır bulunuşluk, öğrenciye görelilik ilkesi, aktivite ilkesi, hayata yakınlık ilkeleridir. Sosyal bilgiler dersinde uyulması tavsiye edilen bu prensiplerin yerel tarih eğitimi için de geçerli olduğu unutulmamalıdır.⁷ Bununla birlikte yerel tarihin tüm bu ilkelere göre işlenebilmesi, onun çeşitli kaynaklara da sahip olabilmesini gerektirir. Yanı başımızdaki tarih anlamındaki yerel tarihin; yazılı, görsel, işitsel (söze dayalı) her türlü kaynağa sahip olması, yerel tarih öğretiminde başvurulacak hammaddeleri de çeşitlendirmektedir. Haritalar, jeolojik ve coğrafi unsurlar, arkeolojik kalıntılar, binalar, arşivler, yollar, kanallar ve demiryolları gibi pek çok kaynağı (Metin ve Oran, 2014: 207) olan yerel tarih ile uzun yıllar ilgilenen Ç. Uluçay'a göre, yerel tarih eski gazeteler, yazmalar, hatıralar, albümler, mektuplar, siciller, resimler ile de işlenebilir. Bir araya getirilen silahlar, her türlü ev eşyaları, kap kacaklar, elbiseler, para ve diğer araçlardan oluşan koleksiyonlar, yörenin yaşadığı değişim ve dönüşümü çocukların gözleri önüne serilebilir (Işık, 2008: 294-95). Bunca kaynağın doğru ve verimli bir şekilde kullanılması da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yerel tarih öğretiminin salt okulda değil, okul dışında da yapılabilme niteliği ve potansiyelinin varlığı hatırlanmalıdır. Okul dışı eğitimle yerel tarih derslerinin, sözlü tarih⁸, gezi-gözlem, müzelerle ilgili ödev veya ziyaretlerle yapıldığı görülmektedir. Örneğin, "*müzeler, buldukları çevrenin dününe, başından geçen olaylarına dair eser ve kanıtları muhafaza etmekle; konuların işlenmesine ve yerel tarihinin incelenme ve öğretilmesine çok yardım ederler*" (Işık, 2008: 295). Yerel tarihin inceleme ve işlenmesinde sözlü tarih olgusu da önem taşımaktadır. Tarihin bir yöntemi olarak da kabul edilen sözlü tarih, aynı zamanda tarih yazımının da kaynağıdır. Bu bağlamda öğrenci sözlü

---

⁷ Soyut öğretimin özellikle ilköğretimdeki çocuklara zor geldiği bilinmektedir. Yani, öğrencilerin edinmesi istenilen düşünme ve araştırma becerisi yazı, eğlence, evler, giyim ulaşım gibi somut konular dahilinde öğrencinin ders konusuyla ilgili eşya, nesne mekanlarla etkileşim halinde olup, yerel tarihin ders konuları arasında kendine yer bulmasıyla soyut kavramlar somutlaşır. Bkz. Örtün (2008), *Yerel Tarih Konularının Sosyal Bilgiler Üniteleri İle İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma (Tokat Örneği)*, s. 38.

⁸ Sözlü tarih, son zamanlarda tarih yöntem ve kaynağı olarak ilerlemektedir. Sözlü tarih kaynak olarak kişisel anıların kullanımı üzerine kuruludur. Bu kaynaklar temel alınarak tarihçilerin genelde dayandıkları belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarih oluşturulur. Bkz S. Caunce, (2008). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (Çev: B.B. Can, B. B. ve A. Yalçınkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 15

tarih ile tarih yazmayı öğrenirken, aynı zamanda tarih yazımına kaynak oluşturulmasına ortak olmanın duygusunu yaşar.

3. 1968-2018 Arası Milli Eğitim Şuraları, Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yerel Tarih

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde tarih eğitimini şekillendiren çeşitli raporlar (John Dewey Raporu, Amerikan Heyeti Raporu), kongreler (Maarif Kongresi) düzenlenmiş, kurumlar (Heyet-i İlmiye gibi) oluşturulmuştur. Milli Eğitim Şura'larının ilk nüveleri olan Heyet-i İlmîyeler yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanılarak tartışılıp karara bağlandığı ve belirli bir uygulama gücü olan ilmi toplantılardır (Özkan, 2008: 35). Şuraları önemli kılan bir unsur, şuraların zaman zaman öğretim programlarını doğrudan etkilemeleridir (Nalçacı, 2001: 71). Diğer yandan 1970'lere varmadan önce düzenlenen şuralarda, eğitimle ilgili pek çok öz eleştiri yapılmış, disiplinler arası nitelikli sosyal bilgiler dersinin önemi vurgulanmıştır. Esasen 2014 yılında yapılan Milli Eğitim Şurası'na kadarki şuralarda yerel tarihi ilgilendirebilen kararlar, yerel kaynak ve imkânlardan yararlanması, müzelere ziyaretlerin teşviki, ezberletici değil düşündürücü, araştırmacı bir zihniyetin geliştirilmesi, yerel yönetimler ile eğitim finansmanı arasında ilişki kurulması⁹ gibi unsurlar yer alırken, yerel tarihe özel olarak herhangi bir vurguda bulunulmamıştır. Nihayet 2014 tarihli 19. Milli Eğitim Şura'sında serbest etkinlik kapsamında "İlkokul ve ortaokullara "Şehri Yeniden Keşfetmek" dersi bağlamında, " Serbest etkinlikler dersinin haftada bir saatinin okulun bulunduğu ili tanıtacak şekilde bir ders olarak işlenmesi"¹⁰ kararlaştırılmıştır. Böylece şehrin kültürel ve tarihsel yönlerinin öğretilmesine yönelik ilk defa doğrudan bir karar alınmıştır.

Şuralardan ziyade genelde tarih, özelde yerel tarihi doğrudan etkileyen faktör daha çok öğretim programları olmuştur. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin resmen ilk defa oluşturulduğu 1968 yılı sosyal bilgiler öğretim

⁹ Bkz, MEB (2015). 4,11,12,15. *Milli Eğitim Şurası*. (08.01.2015)

<http://ttkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/12>

¹⁰ Henüz Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili web sitesinde alınan kararlar yayınlanmamış olup sadece Şura gündem konularına yer verilmiştir. Şura'da alınan kararlar pek çok basın yayın organları ve sosyal medya sitelerinde yayımlandı. Örnek: T24 (2015), 19. *Milli Eğitim Şurası'nda Alınan 179 Tavsiye-Kararı*, (08.01.2015), <http://t24.com.tr/haber/19-milli-egitim-surasinda-alinan-179-tavsiye-karari,279819>

programı çalışmada da aynı zamanda ilk değerlendirilen programdır. 1968 ilkököl sosyal bilgiler öğretim programının amaçlarının genelde tarih, özelde yerel tarihe ilişkin önemli maddeleri¹¹ şunlardır:

Tablo 1: 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Tarihle İlgili Maddeleri

Bu derste (sosyal bilgiler) öğrenciler; 1) Yurttaşlık görev ve sorumlulukları yönünden: b) Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar: milletin geleceğine olan güvenleri artırır ve Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar. h) Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar ve bu uygarlıkta Türk milletini hizmetini ve payını anlarlar, i) Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklüklerini tanır ve onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar, L) Çevresindeki eski yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyarak onları korumak gerektiğini öğrenirler. 2) Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden: d) Aile okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar 3) Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden: a) Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye'nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar

Programda bu amaçlar yanında çeşitli eğitim ve öğretim ilkelerine de yer verilmiştir. Yine ilköğretimin ve derslerin amaçlarının öğrencide davranışlara dönüşebilmesi için çeşitli esaslar belirlenmiştir. Bunlardan esasen yerel tarih ile yakın olan “yakın çevre” kavramı da önemlidir.¹² 1968 programında göze çarpan diğer bir husus da öğretim yöntem ve teknikleri kısmına girebilecek olan “*ünitelerin işlenişinde ihtiyaca göre anlatma (takrir), soru-cevap, gözlem, inceleme, araştırma, laboratuvar, iş, gösterme, proje, deney, problem çözme vb. metotlar ve teknikler kullanılabilir. Gerekirse bir derste bunlardan birden fazlasına yer verilebilir*” (Keskin, 2002: 63) ifadeleridir. Öğretimle ilgili olan

¹¹Bkz: Ahmet Nalçacı, (2001), *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi*, s. 65. Orijinal kayıt: MEB (1968), *İlkokul Programı*, İstanbul

¹² Öğretim programında bulunan bu ilkelerden “yakın zaman ve yakın çevre ilişkisi”nde konular seçilirken bulunan yerden ve zamandan başlanması; esaslardan olan “yakın çevre” den ise “öğrencinin en çok yakın çevresiyle etkileşimde oldukları bundan dolayı hareket noktasının burası olması gerektiği” anlaşılır. (Keskin, 2002: 13, 62).

diğer önemli bazı maddeler ise şunlardır: Sosyal bilgiler dersi öğretimi kazı, müze, sergileri de kullanılarak araştırmacı ve merak uyandırıcı olmalı, üniteler işlenirken gezi, ziyaretlerden faydalanılmalı, mahalli kurtuluş, kutlamalar zamanında ve değeriyle işlenmeli, öğrencilere insan ve toplumun zamanla değiştiği, çevrede açılan dükkân, mağaza, ev, çeşme, fabrika vb.'nin çevreyi nasıl değiştirdiği hatırlatılmalıdır (Nalçacı, 2001: 80-84). 1968 ilkökul programında sosyal bilgiler 4. sınıfta tarih, yerel tarih (yerellik de dâhil) ile ilgili üniteler ve konuların şu şekilde sıralanması istenmiştir. Ünite 1: İlimiz ve Bölgemiz: A) Yaşadığımız Kasaba veya Şehir, Hangi İl İçinde Bulunuyor, İlimiz Hakkında ne Biliyoruz? B) İlimiz ve Bölgemiz Türkiye'nin Neresinde Bulunuyor? C) İlimiz ve Bölgemizin Doğal Durumu D) İlimiz ve Bölgemizde Yaşayış E) İlimizin Yönetimi F) İlimiz ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz? (Üçüncü sınıfta edindikleri bilgiler hatırlatılacak ve çevrede tarihi eser varsa gösterilecektir) (Bahadır, 2008: 60-63).

Yukarıda da görüldüğü gibi, dolaylı olarak yerel tarihi ilgilendiren ünite1'deki "İlimiz ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz?" bölümü yerel tarih ile de doğrudan alakalıdır. Ancak yukarıdaki parantez içindeki açıklamanın analizinden bu bölümün daha çok bir tekrar mahiyetinde olduğu ve şehir tarihinin salt tarihi eserlerin anlatılması olarak anlaşıldığı görülmektedir. Yine aynı programa göre hazırlanan 5. sınıflar için sosyal bilgiler dersinde yerele ayrılan payın tümüyle genel tarihe (Osmanlı ve Kurtuluş Savaşı ağırlıklı) kaydırıldığı görülmektedir.

MEB 1970'de Talim ve Terbiye Kurulu'nun almış olduğu bir kararla 1970-71 yılı öğretim yılından itibaren ortaokullar için sosyal bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. 1970-71 ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki¹³ "Açıklamalar" bölümünde bulunan toplam 45 maddeden özellikle şu maddeler çalışmanın amacı için önem taşımaktadır: "39- Çevre incelemelerinde öğrencilere, çevredeki tarihi eserler (sur, kale...) müzede veya başka yerde bulunan eski eserler gösterilecek, onların seviyelerine göre açıklamalar yapılmalıdır. 40-Eski bir olayda, Kurtuluş Savaşı veya Türk Devriminin herhangi bir döneminden söz edilirken o olayın okulun bulunduğu

---

¹³ Söz konusu program "Ortaokullarda denenecek Sosyal Bilgiler Programı "adııyla Tebliğler Dergisinde 16.10.1969 karar tarihi ve 24 Kasım 1969 tarihinde yayınlanmıştır". Bkz. MEB Tebliğler Dergisi (1969), *Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı*, Sayı: 1582, s. 427

yerde geçmiş olan veya o yerle ilgili bulunan noktasına çocukların dikkati çekilmelidir” (Keskin, 2002:275).

Tablo 2: 1970-71 Programına Göre Düzenlenen Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersinin Ünitelerindeki Konular¹⁴

<p>Ortaokul 1: Ünite 1: Günlerimiz Nerelerde ve Nasıl Geçiyor (Ailemizde, Dershanemizde, Çevremizde, Okulumuzda diye ayrılan bu ünite “okulun tarihçesi”ne gönderme yapılması ”çevremizde” kısmındaysa mahallemizde veya köyümüzde eski eserler varsa bunların kimler tarafından ne zaman...” yapıldığının bilinmesi “istenmiş.) Ünite 2: Köyümüz, Şehir ve Kasabamız nasıl bir yerdir (Burada yeryüzü, iklim, yollar ve tarihi bakış açısıyla...) Tarihi bakış açısından: “çevremizde, höyük, tapınak, harabe, kale, cami, mescit, köprü.. Bunlar hakkında neler bilinmektedir? Turistik değerleri. Çevremizde geçmiş önemli olaylar (kısaca)” Ünite 4: Yurdumuzda bizden önce kimler nasıl yaşamışlardır (Anadolu uygarlıkları anlatılıyor...)</p>
<p>Ortaokul 2. Sınıf: Ünite 1, 2, 3 İslam’dan önce Türk devletleri ve uygarlıkları, İslam’ın doğuşu ve İlk İslam Türk devletleri. Ünite 4 ve 5’de Selçuklular ve Yeniçağ Avrupası. Ünite 6’da Osmanlılar Yükselme dönemi Ünite 8’de Osmanlıların gerilemesi anlatılmaktadır.</p>
<p>Ortaokul 3. Sınıf: Ünite 1’de demokrasi, Türkiye’de demokrasi, hak ve görevler... Ünite 2’de Osmanlıların Yıkılması ve önemli olaylar (Meşrutiyet gibi). Ünite 3’de Türkiye’nin kuruluşu anlatılırken diğer ünitelerde: “Nüfus, Ekonomik Kaynaklarımız, Enerji kaynaklarımız, Türkiye’de Endüstrileşme, Haberleşme...” bölümleri bulunmaktadır.</p>

Bununla birlikte 25 Nisan 1977 tarihli kararla, temel eğitimin birinci kademesi (İlkokul 4, 5) ve ikinci kademesi (Ortaokul 1, 2, 3) arasında bütünlüğü daha da sağlamak için 1968 programında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin önemli unsurları (Tebliğler Dergisi, 1977: 9-22) şöyle izah edilebilir:

Hatırlanacağı üzere 1968 programının öngördüğü 4. sınıflar için eğitim planı ünite 1’de: “İlimiz ve Bölgemiz” bölümünün “F) İlimiz ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz ” başlığı altında yerel tarihe göndermede bulunan bir unsur bulunmaktaydı. 1977’deki değişimle ünite 1’de “Günlerimiz

¹⁴ Bkz. MEB Tebliğler Dergisi (1969) , s. 428-434

Nerelerde ve Nasıl Geçiyor” başlığı altında aile, köy, kasaba, şehir hayatının belediyeyle ilgilendiren unsurlar (çarşı, pazar, cadde, bahçe temizliği, yapımı vb.) üzerinde durulmuştur. Ünitenin son bölümünde “Köyümüz, Kasabamız ve Şehrimiz Nasıl Bir Yerdedir?” başlığı altında ”doğal bitki örtüsü, yollar bakımından...” gibi maddeleri yanında yerel tarih ile ilgili olabilecek “tarihi kalıntılar ve turizm bakımından” gibi notlar da eklenmiştir. 5. sınıflar için, yerel tarihe herhangi bir vurgu olmadan Osmanlı Kuruluş ve Yükseliş, Duraklama ve Gerileme, Cumhuriyet konuları işlenmişken, 6. Sınıflar 1. ünitesinde “Hangi topluluklar üyesiyiz? Bu topluluklar içinde hak ve görevlerimiz neler”, kısımlarından sonra ”Okulumuzun kısa tarihçesi” kısmı bulunmaktadır (çok kısaca). 2. ünite “Yurdumuzun Hangi Bölgesinde Yaşıyoruz”, başlığı altında coğrafi bakış açısının merkez alındığı görülmektedir. Ege bölgesine değinirken, bu bölgenin tarihi kalıntıları (Efes gibi), Marmara bölgesi için “Türk tarihinde önemli bir yeri olan 3 şehirden ikisi (Bursa, Edirne)” Doğu Anadolu kısmında ise Malazgirt Savaşına, Güneydoğu Anadolu bölgesi için Kurtuluş Savaşına dikkat çekilmesi istenmiştir. Diğer bölgeler için ise herhangi bir tarihsel vurgu yoktur. “Kimler Nasıl Yaşamışlar” ünitesinde (Yurdumuzda ilk insanlar, Anadolu uygarlıkları, Anadolu’nun uğradığı saldırılar) herhangi bir yerel vurgu görülmemektedir. 7.sınıfta “Oğuzların Anadolu’ya Yayılmaları ve Yerleşmeleri” adlı ilk ünite Büyük Selçuklular’ın zamanında Anadolu’nun fethi alt bölümünde “*Anadolu’da Kurulan Türk devletlerinin başlıcaları olan Mengücekerler, Saltuklular, Danişmentliler’in siyasi ve kültürel tarihlerine çok ayrıntılarına girilmeden anlatılmasını ancak öğrencinin yaşadığı bölgede kurulmuş olanlar gerektiği kadar işlenebilir. Bu arada daha çok bıraktıkları eserler üzerinde durulmalıdır*” denilmektedir. 4. ünite Osmanlı İmparatorluğunun duraklaması ve gerilemesi anlatılmaktadır. 8 sınıfta ise “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu” 1. Dünya savaşı, vatanın kurtarılması ve Türk milletinin harekete geçmesi, kurtuluş savaşı süreci, cumhuriyet ilanı ve süreci, devrimler, 2. dünya savaşı ve Türkiye gibi genel tarihsel konular ele alınmaktadır.

Yukarıdaki açıklama ve değerlendirmelerin daha somut analizi için bu programlara¹⁵ göre yazılmış bazı ders kitaplarını incelemek yerinde olacaktır.

---

¹⁵ Öncelikle şu durum da vurgulanmalıdır ki programların kendi dönemlerinde amaç, hedef, ilkelerinin çoğu aynı olsa da uygulamada, ders kitapları birbirlerinden farklı olabilmektedir. Örneğin 2005 programına göre yazılan ilk sosyal bilgiler kitaplarıyla, sonra yine bu programa göre 2009 yılında yazılan ancak üniteler aynı olsa da ünitelerin konuları farklı olan sosyal

Bu bağlamda ilk irdelenecek eser, Rakım Çalapala'nın 1978 tarihli sosyal bilgiler 4¹⁶ kitabıdır. Bu kitabın 1968 programından sonraki incelenecek olan ilk kitap olmasından dolayı ünite ve konularının büyük çoğunluğunun incelenmesinin yararı olacaktır.

Tablo 3: Rakım Çalapala- 1978 Tarihli Sosyal Bilgiler 4 Kitabı üniteleri

Ünite 1: İlimiz ve Bölgemiz (İlimiz ve Bölgemizin Doğal Durumu, İlimiz ve Bölgemizde Yaşayış, İlimizin Yönetimi, Trafik Kuralları, İlimizin Geçmişi ve İlimizde Turizm, Doğu Anadolu, Karadeniz, Akdeniz Bölge..) Ünite 2: Türkiye'miz. (Yurdumuzda Üç büyük tehlike: Deprem, Su baskını, Toprak Aşınması, Akarsularımız, Göllerimiz ve Yurdumuzun Bitki Örtüsü, Türkiye'ye Nereden Geldik.) [Okuma Parçaları]: Kuş cenneti, Oğuz destanı, Ergenekon destanı, Orhun yazıtları, Urartular ve Van Kalesi, Parayı Lidyalılar icat etti, Romalılar devrinde Anadolu Uygarlığı, Bizanslılar zamanında İstanbul ve Anadolu) Ünite 3: Yurdumuzda Bugünkü Hayat (Yurdumuzda Yaşayan insanlar, Yurdumuzda Ekonomi, Yurdumuzda Ulaştırma ve Ticaret, Yurdumuzda Spor, Yurdumuz Nasıl Yönetiliyor. [Okuma Parçaları]: Rize'de çay, tiftik keçisi, Türkiye'de petrol) Ünite 4: İslamlık ve Türklerin İslamlılığını Kabulü (Müslümanların doğuşu ve yayılışı, İslam İmparatorluğunun kuruluşu, Türklerin Müslüman oluşları. Ünite 5: Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi (Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi, Anadolu Selçuklu devleti, [Okuma Parçaları]: Haçlı savaşları ve 1. Kılıç Arslan, Ne Mutlu Türküm diyene]

Tablo 3'de de görüldüğü üzere daha çok coğrafya, devlet-yönetim işleyişi ve bunlardan sonra tarihin yer aldığı¹⁷ bu kitabın ünite 1'deki ve ünite

---

bilgiler kitapları bu duruma örnektir. Yani özetle iki program arasında sürekli aynı kitapların işlendiğini düşünmek yanıltıcı olur. Örneğin, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 05.01.2009 Tarihi, 2. nolu Karar ile "İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-7. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı"nın 4, 5, 6, 7. sınıflarına ait bölümlerinde 2009-2010 Öğretim Yılından itibaren uygulanmak üzere ekli örneğine göre değişiklik yapılması." kararını almıştır

¹⁶ Bkz. Rakım Çalapala (1978), *Sosyal Bilgiler İlkokul 4*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1978

¹⁷ Kitap toplam 272 sayfadan oluşmuştur, son iki üniteye 31 sayfa ayrılmıştır. Diğer ünitelerde de tarihin işlendiği bölümler bulunmaktadır. Örneğin 2. ünite olan "Türkiyemiz" de 8 sayfada "Türkiye'ye nereden geldik" bölümü bulunmaktadır. Yine aynı ünitenin "Eti Uygarlığı" bölümü altında Etilerden önce Anadolu, Eti krallığı kuruluş ve yıkılışı, Etilerden kalan eserler anlatılmış ve nedense bu bölümün altında mısır ve Mezopotamya uygarlığına da değinilmiştir. Bu bölüm işlenirken yerel tarih ile ilişkili olan yegâna ifade "yapılmakta olan kazılarla daha da bir çok eti eserleri meydana çıkarılmaktadır. Sizin çevrenizde de Etiler'den kalma eserler varsa, gidip bunları yerinde inceleyiniz" cümlesidir. (Çalapa, 1978 : 148) Bu cümleden hariç (Okuma parçalarında işlenen Frigya, Lidya, İyon, Bizans, Roma uygarlıkları da dahil. Burada ancak bu uygarlıklar işlenirken uygarlıkların kurdukları şehirlere dolaylı olarak değinilmektedir: İzmir, Efes, Van Kalesi gibi) ne içeriklerde ne bölüm başındaki "dersin ana

2'deki okuma parçaları hariç, tarihe ayrılmış üniteler son ikisidir. “İlimiz ve Bölgemizde Yaşayış” bölümündeki dersin ana çizgilerinde, “İlimizde Ne Kadar İnsan Yaşıyor”, “İlimiz Halkının Başlıca Geçim Kaynakları”, “İlimiz ve Bölgemiz İçinde Ulaştırma ve Ticaret İşleri”, “İlimiz ve Bölgemizde Sergi, Panayır ve Fuarlar” gibi konular bulunmaktadır. Ünite 1'deki 3 sayfalık yerel tarihi ilgilendirebilecek bölüme gelene kadar bu konulara dair tarihsel bir bakış açısı bulunmamaktadır. Bütünsel ve disiplinler arası bakış açısına dayalı olması beklenen sosyal bilgiler dersinde, disiplinler arası olma çabasının bir bölümün kendi içinde değil ünite içinde yapılmaya çalışıldığı savunulabilir. Bu ünitenin “İlimizin Geçmişi ve İlimizde Turizm” bölümünü biraz daha irdelemek yerinde olacaktır. Tarihi eserlerle ilgili olduğundan turizm ile birlikte sunulan bu bölümün tarih kısmı da bir sayfadan oluşmaktadır. Daha çok sorularla öğrencinin yerel bölge tarihinin araştırılması istenmektedir. Keza “dersin ana çizgileri”nde 3 başlık/sorudan biri “İlimiz ve bölgemizin geçmişi hakkında neler biliyoruz?” olurken “derse hazırlık kısmında (beş soru/başlıktan ikisi) ise “Bulduğunuz kasaba yahut şehrin ne zaman ve nasıl kurulmuş olduğunu öğreniniz, ilimizde bulunan eski yapıların en önemlilerin neler olduğunu ve ne amaçla, kimler tarafından yapılmış olduğunu araştırınız” denilmektedir. Daha sonra öğrenciye şehirde; eskiden kalma, han, hamam, köprü, kütüphane, medrese, okul, cami, kilise, havra gibi şeylerden olup olmadığı, bunların niçin kimler tarafından yapıldığı, ilde veya bölgede eski şehir kalıntılarının olup olmadığı, varsa adları, ilde veya bölgede müze olup olmadığı, varsa buradaki eserler hakkında bilgi, buldukları şehrin ne zaman kurulduğu adını nereden aldığı ve zamanımıza kadar burada ve çevresinde ne gibi önemli olayların olduğu (Çalapala, 1978: 50). sorulmaktadır.

288 sayfalık ve yine yazarının Rakım Çalapala'nın olduğu sosyal bilgiler 5 kitabında¹⁸ 2. ünitenin “Anadolu'ya Nasıl Yerleştik” bölümünde Anadolu Selçukluları anlatılırken “ödev ve sorular” kısmında şu ifade göze çarpmaktadır: “Çevrenizde, Anadolu Selçukluları Devleti, yahut daha sonra kurulan beylikler

---

çizgileri” ve “ derse hazırlık” kısımlarında ne de bölüm sonlarında bulunan “ödev ve sorular” kısmında tüm bunlar işlenirken yerel tarihe bir vurgu yoktur.

¹⁸ Bkz. Rakım Çalapala (1978), *Sosyal Bilgiler İlkokul 5*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul. Konu bazında küresel bir boyuta doğru ilerlediğini görülen bu kitapta okuma parçaları da yine siyasi, olay tarih veya büyük adamların tarihine ayrıldığı görülmektedir: Fatih'in İlk Hükümdarlığı ve Sonra Başardığı İşler, Barboros Hayreddin ve Preveze Savaşı, Trablusgarp fatihi Turgut reis, en ünlü mimarlarımız ve eserleri, Büyük vezirler ailesi Köprülülüler, Halifelik Nasıl Kaldırıldı...

zamanından kalma yapılar var mı? Varsa bunların kimler tarafından ve niçin yaptırılmış olduğunu, bugün nasıl kullanıldığını araştırınız”. Bu ifadelerin salt mimari yapılar ekseninde merkezden (Anadolu Selçuk Devleti veya beylikler) çevreye doğru olan bakış açısını yansıttığı ileri sürülebilir. Aslında bakış açısının izlerini kitabın hemen hemen her bölümünde görmek mümkündür. Örneğin; ünite 2’deki “Osmanlı İmparatorluğu Nasıl Kuruldu?” bölümünün “derse hazırlık” kısmında “1.Türkiye haritasına bakarak Anadolu’da Ankara, Söğüt, İzmit, Bursa’yı bulunuz. 2. Rumeli’de Gelibolu... Edirne, Kosova’yı gösteriniz.” (Çalapala, 1978-5: 22) denilerek aslında amacın yereli anlatma değil, yine merkezi tarihin yani Osmanlı’nın kuruluş ve genişlemesini hatırlatma olduğu görülmektedir. Zira şehirlerin sıralaması ile Osmanlı’nın bu şehirleri fetih veya şehirlere savaş zamanları paraleldir. Aynı ünitenin bir başka bölümünün “derse hazırlık” kısmında “Anadolu’da Sivas, Ankara ve Bursa’yı bulunuz (Çalapala, 1978-5: 58)” cümlesi de yine aynı bakış açısını örneklendirmektedir. Bu durum adeta siyasi, olay tarihin başat-odak alındığı tarih yazımını örnekleriyle ete kemiğe büründürecek olan son ünite “Cumhuriyetimiz”de de sıkça tekrarlanır: “Haritada Urfa, Maraş, Gaziantep, Adana, Kars, Ardahan, Artvin, Batum, Manisa, Balıkesir, İnönü, Eskişehir, Kütahya, Afyon, İzmir, Mudanya, Hatay, Ankara” (Çalapala, 1978-5: 231) sıralamasının, siyasi tarihin kronolojisine tam olarak uygunluğuna dikkat edilmesi dahi, ders kitabında konu olarak sosyo-ekonomik değil siyasi-olay tarih, perspektif olarak yerelin aksine merkezi ulusal tarih bakış açısına uygun tarih yazımının ön plana alındığını bir kez daha göstermektedir.

İncelenen 1978-79 ders kitaplarından bir diğeri de beş üniteden dört ünitenin tarihe ayrıldığı “Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf “ kitabıdır.¹⁹ Oğuz Türkleri’nin Anadolu’ya yayılışının anlatıldığı 1. Ünitenin “Oğuz Türkleri’nin Anadolu’ya gelişleri” bölümünün hazırlık çalışmaları adlı kısmında “*Bulduğunuz yerde, Oğuz Türklerinin Anadolu’yu ele geçirmelerinden sonra kurulan Türk devletlerinden kalan yapılar varsa, bunların ne amaçla kullandığını araştırınız*”²⁰ cümlesi daha önce de görülen örneklere de yakın olup

---

¹⁹Bkz. Niyazi Akşit, Ferruh Sanır ve Tanık Asal (1979), *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979.*

²⁰ Bunlar 1. Ünite: Oğuzların Anadolu’ya Yayılmaları ve üniteli kitabın ilk Yerleşmesi (Oğuz Türklerin Anadolu’ya gelişleri, Selçuklu devleti kuruluşu, Anadolu Selçukluların yükselişi ve Selçuklu uygarlığı, Anadolu Selçuklu devleti), Ünite 2.: Anadolu’da Yeni bir Türk devletinin kuruluşu ve gelişmesi (Osmanlı imparatorluğu), ünite 3: Ortaçağda ve yeniçağda Avrupa, Ünite 4:Osmanlı İmparatorluğun duraklama, gerileme ve dağılma dönemleri ünite 5:

daha çok şehirdeki veya yereldeki arkeolojik kalıntıların önemsendiğini göstermektedir.²¹

1981 yılı tarihli Tekışık'ın sosyal bilgiler birinci yıl kitabında²² ise ünite 1. "İlimiz" de 7 sayfalık "İlimizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz?" adlı bölüm önemlidir. Bu bölümde "Bu Konuda Neler Öğreneceğiz" kısmında "İlimizin geçmişi, ilk insanların yaşayışları, insanların geçirdiği evreler, yazının bulunması, tarih ve tarih çağları, takvim" konuların işleneceği anlatılırken, konunun işlenmesine hazırlık kısmındaysa "savaş, kale, anıt, müze sözcüklerinin karşılıklarını bulup defterinize yazınız. İlinizde ve bölgenizde eskiden geçmiş önemli olayların olup olmadığını araştırınız. Varsa bunları defterinize yazınız. İlçenizde, ilinizde ve bölgenizde tarihi yerler ve anıtlar var mı, varsa bunların bir listesini hazırlayınız. İlinizin ve bölgenizin geçmişi hakkında bilgi edinmek için hangi kaynaklardan yararlanabileceğinizi araştırınız. İlk insanlarla ilgili resim ve yazıları araştırınız" (Tekışık, 1981: 22) ibareleri bulunmaktadır. Görüldüğü gibi yerel tarih artık salt tarihi eserlerle sınırlandırılmamış, yerel tarihteki önemli olaylara da göndermede bulunulmuştur. Diğer yandan öğrencinin kaynaklarla da ilgilenmesi istenmiştir. Böylece öğrencinin bu dersle yerel tarih bazındaki eserler, yerel tarihi olaylar ve tarih kaynakları hakkında bilgi sahibi olacağı düşünülmektedir. Bölümün ilk başlığı olan "İlimizin Geçmişi" altında, ilimiz veya bölgemizde daha önce yaşayan insanlardan pek çok eser kaldığı, dedelerimizin yaşadığımız bölgeler için çok savaşlar yaptığı, ilimizde bölgemizde pek çok olayın olduğu, eskiden olmuş bu olayları ve geçmişten kalan eserleri öğrenirsek ilimiz veya bölgemizin

---

Komşularımız ve ilişkimiz olan devletler . Bkz. Akşit (1979), *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf*, s. 6

²¹ Şehirdeki veya yereldeki arkeolojik kalıntıların önemsendiğini gösteren örnekler "Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yükselişi ve Selçuklu Uygarlığı", Anadolu Selçuklu devletinin Yıkılışı" bölümleri incelenirken de hazırlık çalışmalarında görülür: "Bulduğunuz yerde, Selçuklulardan kalan bir yapıt varsa, gidip görünüz, ne zaman yapıldığını, kimin yaptırdığını araştırınız. Bugün ne durumda olduğunu ve bundan nasıl yararlandığını inceleyiniz. Veya "çevrenizde hangi Türk beylikleri kurulmuştur, bu beylik nasıl gelişmiştir, ne gibi yapıtlar bırakmıştır." Yine bu durum Osmanlı Tarihinin incelendiği bölümlerde de aynı yöndedir : "çevrenizde Osmanlılardan kalma ne gibi yapıtlar vardır? Bunlardan en önemlisini gidip inceleyiniz. İçinde ve dışındaki süslemelerden örnekler çıkarınız. ..." denilmektedir. Bkz. Akşit (1979), *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf*, s.14-70

²² Bkz. Hüseyin Hüsnü Tekışık (1981), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl*, Rehber Dağıtım, Ankara

geçmişini bileceğimiz savunularak “il” ile ilgili bazı konularda²³ öğrenciden araştırma ve inceleme istenmektedir. Bölümün diğer alt başlıkları ise ilk insanların yaşayışları, ilk insanların geçirdiği devirler (yontma taş devri, cilalı taş devri, maden devri, yazını bulunması, tarih ve tarih çağları, takvim) olmuştur. Bu konuların bazıları işlenirken de zaman zaman yerel örneklerle konunun zenginleştirme yoluna gidildiği görülmektedir.²⁴ 1981-1982 tarihli sosyal bilgiler dersi 1. yılı için hazırlanan diğer bir ders kitabı²⁵ olan Vedat Ögün tarafından yazılan eser de içerik olarak bu kitaba yakındır. 1981-82’de sosyal bilgiler 2. yılı için hazırlanmış ders kitabında²⁶ bir önceki yıla ait ünitelerin (İlimiz, Yurdumuz, Dünyamız) daha da genişletildiği görülmektedir. Tarihin konularının ağırlıklı olarak Selçuklu ve Osmanlı’nın olduğu ders kitabında 2. dünya savaşı anlatılmışsa da daha önceki yılda olan yerel tarih konuları bu sınıfta (5.) yer bulamamıştır. Aynı zamanda üniteler ve bölümlerde de bu durum geçerlidir. Örneğin 2. Ünite (Yurdumuz) “Yurdumuzda bizden önce kurulan Türk devletleri (Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu) anlatılırken yerellekle bir bağlantı kurulmamış olup sadece daha

---

²³ İlimizin kuruluş hikâyesini araştırın, ilimizin ve bölgenizdeki illerin adlarını öğrenin bu adların neden verildiğini, ildeki veya bölgedeki kaleleri, şehir kalıntılarını ve anıtları bunların kimlerin yaptığını da öğrenip gezip inceleyiniz, çevrenizdeki müzeleri geziniz, buradaki eserleri inceleyin kimler tarafından ve ne zaman yapıldığını araştırınız. Bkz. Tekişik (1981), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl*, s. 23.

²⁴ Örneğin, Antalya, Isparta, Antakya, Ankara dolaylarında yontma taş devri zamanından, Burdur- Hacılar köyü, Konya- Çatalhöyükte ise cilalı taş devrinden kalan eserler bulunduğu anlatılarak bölüm sonundaki “bu konuda neler öğrendiğinizi değerlendiriniz” kısmında şehirde yaşanmış önemli olayları, savaşları, şehirdeki tarihi yerleri ve eserleri, şehirde eskiden kimlerin yaşadıkları. Bununla birlikte diğer bir ünitenin- Yurdumuzda Bizden Önce Yaşayanlar- bölümünde Etiler gibi uygarlıklar işlenirken “çevrenizde Etilerden kalan bir eser var mı “gibi bir soru bulunmamaktadır. Bkz. Tekişik (1981), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl*, s. 24-29.

²⁵ 164 sayfalık kitabın yaklaşık 11 sayfası “ İlimizin geçmişi hakkında neler biliyoruz” bölümüne ayrılmıştır. 1 Ünite “İlimiz” kısmında bulunan “ İlimizin geçmişi hakkında neler biliyoruz” bölümünde “bu konuda” denilerek “ilimizin kuruluş hikayesini, dedelerimizin, ninelerimizin yaşayışlarını, tarihi eserleri, ilimizin yetiştirdiği büyük insanları, ilimizin ve bölgemizin turistik yerlerini inceleyeceğiz” (denilmektedir. Bölümün “uygulama” alt başlığında ise öğrencinin şehirdeki tarihi eserleri incelemesini, onların ne anlattığını bilmelerini, tarihi eserlerin yararlarını ve onlara karşı sorumlulukların neler olduklarını bilmesi istenmektedir. Nihayet bölüm sonunda bulunan “değerlendirme “ alt başlığı altında da bu paralel altında sorular sorulmuştur. “İlinizin yetiştirdiği büyük adamlar neler yapmıştır. İlinizde bulunan üç tane tarihi eserin adını belirleyiniz. Tarihi eserlerin yararları nelerdir.” Bkz. Ögün (1981), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yıl*, s. 47, 52, 54.

²⁶ Bkz. Erol Öz (1982), *İlkokullar İçin Birleştirilmiş Sınıflar Sosyal Bilgiler 2. Yıl*, Ders Kitapları A.Ş, İstanbul.

önceki yıllarda görülen haritadan kent gösterme soruları yer almaktadır: “Türkiye haritasında, İznik, Söğüt ve Malazgirt’in yerlerini bul, öğren” (Öz, 1982: 118). Diğer yandan ortaokullarda 6. ve 7. sınıfta okutulan sosyal bilgiler dersi ise Talim ve Terbiye Kurulu’nun 1985 yılında aldığı bir kararla kaldırılmış ve bu ders 1985-1986 eğitim öğretim yılından itibaren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adları altında üçe ayrılarak okutulmuştur.²⁷ 1997-1998 eğitim öğretim yılında ise tekrar ilköğretim okullarının 6 ve 7. sınıflarında sosyal bilgiler dersi uygulamasına geçilmiş ve sekiz yıllık temel eğitim zorunlu hale getirilmiştir. 1985 tarihli Millî Tarih Dersi Öğretim Programında dokuz genel amaç yer almaktadır.²⁸ Bu amaçlardan yerel tarihe “doğrudan” vurgu yapan herhangi bir madde bulunmamaktadır. Diğer yandan 30 maddelik “Açıklamalar” kısmında ise bütünsel tarih anlayışı perspektifinde sosyo-ekonomik, dini, kültürel tarihe daha çok önem verilmesi istenmişse de esasen bunu daha iyi somutlaştıracak ve bu alanlarla doğrudan ilgi olan yerel tarih ile ilişkilendirilmemiştir. Bununla birlikte Madde 29’da “*Çevredeki tarihî yer, anıt ve eserler gidilip görülecek, müzelerdeki tarihi eser ve belgeler gösterilecek, öğrencilerin geçmişi kolaylıkla göz önüne getirmelerine ve böylece yapıcı ve yaratıcı çalışmalar için malzeme edinmelerine imkân ve fırsat verilecektir*” denilerek yerel tarihe bütünsel önem verilmediği de gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte programın daha çok “Büyük Adam” tarihçiliğine önem verdiği iddia edilebilir.²⁹ Ortaokul Milli Tarih Programı sınıflara göre düzenlenmiş üniteler planında ise yerel tarihe herhangi bir vurgu bulunmamaktadır.³⁰

---

²⁷ 9 Eylül 1985 tarihli 2195 sayılı tebliğler dergisi, 24.07.1985 tarihli Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla.

²⁸ MEB Tebliğler Dergisi (1985), *Ortaokul 1 Ve 2. Sınıf Milli Tarih Programı*, Sayı: 2190, s.201

²⁹ Kendi tarihimizdeki ünlü devlet adamları, kahramanlar, ıslahatçılar veya başka kavim ve milletlerin “BÜYÜK” [aynen yazıldığı gibi] unvanını almış krallar ve imparatorlukları ile Atatürk’ün kişiliği; onların bıraktığı eserlerle, inkılabımızın yenilikleri karşılaştırılacak bu karşılaştırma yapılırken kişiler ve kurumlar buldukları zamana göre değerlendirilecek. Atatürk’ün 20. asırdaki üstün kişiliği vurgulanacak ve inkılabımızın eşsizliği belirtilecektir. (Madde 18)”²⁹ A.g.y.s. 200

³⁰ 6 sınıf: Orta Asya Türkleri ve Göçler, İslam Tarihi, Türklerin İslamiyet’e Geçişleri Ve İlk Türk İslam Devletleri, Türkiye Tarihi (Malazgirt en Anadolu Beylikleri) Orta Asya Ve Yakın Doğuda Kurulan Diğer Türk Devletleri, Atatürkçülük Konuları. 7 Sınıf: Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Osmanlı Devletinin Yükselmesi Ve Dünya Devleti Haline Gelmesi, Yeniçağda Avrupa’da Önemli Olaylar, Osmanlı Devletinde Duraklama Dönemi, Osmanlı Devletinde Gerileme Dönemi, Osmanlı Yenileşme Hareketleri Ve Islahat, Osmanlı Kültür Ve Medeniyet, 20 Yüzyıl Türk Dünyası, Atatürkçülük Konuları . A.g.y s.203-204

1987 yılına ait bir sosyal bilgiler ders kitabına³¹ bakıldığında öz olarak 1968 programına uygun olarak yerelden genele doğru bir izleyiş görülmektedir.³² Yüz altmış sayfalık bu ders kitabında 1. ünite “İlimizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz” adıyla doğrudan yerel tarihi ilgilendiren 7 sayfalık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm “İlimizin kuruluş hikâyesi, dedelerimizin, ninelerimizin yaşayışları, tarihi eserler, ilimizin yetiştirdiği büyük insanlar, ilimiz ve bölgemizin turistik yerleri” başlıklarıyla ayrılmıştır. “İlimizin kuruluş hikâyesi” başlığı altındaki “İnceleyelim-Araştıralım” da öğrenciden şehrin kuruluşu hakkında çevredeki yaşlı kişilerden bilgiler toplaması, köydeki veya şehirlerindeki tarihi eserlerin kimler tarafından yapıldığını, bu eserlerin şehrin geçmişi hakkında neler anlattığını araştırması (Öğün, 1987: 47) istenmektedir. Öğün, bu ders kitabında sekiz yıl önce yine aynı ünitenin aynı bölümünün benzer konusunda yazdığı cümlelerini adeta tekrarlayarak³³ devamında her şehrin bir hikâyesi olduğunu, şimdi üzerinde yaşanılan topraklarda daha önce Osmanlıların, Bizanslıların, Hititlerin yaşayıp medeniyet kurduklarını gösteren köprü, tapınak, cami, hamam, ev ve silah eşyaları gibi yapılar bıraktıklarını, bu eserlerin incelenmesinin ilimizin bölgemizin, yurdumuzun geçmişi hakkında bilgiler verdiğini, ilimizin geçmişi hakkında yaşlı kişilerden ve ansiklopedilerden bilgi toplamamız gerektiğini anlatmaktadır. Dedelerimizin, ninelerimizin yaşayışları başlığı altında tarih; henüz konuşmayı bilmeyen insanların olduğu taş devrinden, maden devrine oradan tarih çağlarına ve nihayet “yaşadığımız çağa uzay çağı”na (Öğün, 1981: 48-51) kadar bir sıra ile anlatılır ki yerelin tarihine gönderme bulunmamaktadır. Süs eşyası, köprüler, yollar, heykeller, surlar, sütunlar, cami, kiliselerin tarihi eserler olduğu anlatıldığı bölümdeyse, yaşanılan yerin “ilimizde bu eserlerden bazıları her zaman görürüz” (Öğün, 1981: 52) denilip öğrenciden bu eserlerin korunması istenmektedir. Nihayet bu bölüm sonunda esasen yine tarihi eserlere, yapılara gönderme merkezli “uygulama” başlığıyla çeşitli sorular sorulmaktadır: “ilinizdeki tarihi eserleri inceleyiniz, tarihi eserler size neler anlatıyor...”

³¹ Bkz. Vedat Öğün (1987), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı*, Öğün Yayınları, Ankara. (Sosyal Bilgiler 1. Yılı: 4. Sınıf, 2. Yılı ise 5. Sınıfa işaret eder)

³² Üniteler: 1. İlimiz (İlimizin Yeri, İlimizin nüfusu, ilimizin geçmişi hakkında neler biliyoruz...), 2. Yurdumuz (Yeryüzü şekilleri, yurdumuzda yönetim, Eti medeniyeti, Türklerin İslamı kabulü...), 3. Dünyamız (Dünyanın ekseni, Amerika kıtasına toplu bir bakış...), 4. Ders Yılı sonu.

³³ Bkz. Vedat Öğün (1981), *Birleştirilmiş Sınıflar için Sosyal bilgiler 1. Yıl*, Öğün yayınları, Ankara, s. 47

(Öğün, 1981: 53). Bazı değişiklikler hariç 1987-1988 dönemi ve yine sosyal bilgiler 1. yılı için yazılan Fethi Bolayır'ın kitabı³⁴ da bu esere yakın görünmektedir. 1989 tarihli Birinci Yıl Kitabına³⁵ bakıldığında Fethi Bolayır'ın kitabıyla hemen hemen aynı hacimde (199 sayfa) olmasına rağmen “İlimizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz” bölümünün oldukça azaldığı gözlemlenmektedir. Üç sayfa olarak düzenlenen bölümün ünite adları ve içerikleri ise hemen hemen aynıdır.³⁶ Yine bu ders kitabında da “dedelerimiz, ninelerimiz yaşayışları” ilk insanların yaşayışları, tarih öncesi devirler ve tarih sonrası devirler, takvim ve tarihi eserler diğer ders kitabıyla aynı sıraya göre anlatılmaktadır. Ancak ders kitabındaki bu bölümde çok ince de olsa diğerlerinden (Vedat Öğün, Fethi Bolayır gibi) farklı olan bir tarz görülmektedir. Yazar tarih öncesi devirleri veya tarihi eserleri anlatırken, yerel örnekleriyle bunları sunmaya çalışmaktadır: “*Hatay, Ankara, Samsun ve Isparta dolaylarında bu devir insanların kalıntıları bulunmuştur. Taş devri insanları ağacı birbirine sürterek ateş yakmayı da öğrenmişlerdir.*” (Alaylıoğlu ve Torunoğlu, 1989: 35) veya “*yurdumuz tarihi eserler bakımından zengindir. Hemen her ilimizde tarihi kalıntılara bakmak mümkündür. İstanbul, İzmir, Konya, Sivas gibi illerimiz tarihi eserlerle doludur. Antalya ilimizdeki Perge, Belkis ve Side, Denizli ilimizde Pamukkale, Erzurum tarihi eserler yönünden zengindir...*”³⁷ (Alaylıoğlu ve Torunoğlu, 1989: 37). Aynı yıl ve sınıfa ait Musa Erdoğan tarafından yazılan ders kitabı³⁸ incelendiğinde ise benzer

---

³⁴ Bkz. Fethi Bolayır (1987), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı*, Okul Kitapları Yay, Ankara, S. 47

³⁴ Bkz. Fethi Bolayır (1987), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı*, Okul Kitapları Yay, Ankara

³⁵ Bkz. Ruşen Alaylıoğlu, Sibel Torunoğlu (1989), “Sosyal Bilgiler Birinci Yıl Kitabı” İnkılap Kitabevi, İstanbul

³⁶ Sözü edilen kitabın ünite 2'deki “Yurdumuzda” aynen diğer kitaplar gibi Etiler işlendikten sonra “Türklerin İslamlığı kabulü, Hz. Muhammedin hayatı, İslamlığın ilkeleri, Türklerin İslam dininin yayılışına yaptığı hizmetler “ gibi aslında ünitenin adıyla pek de alakalı olmayan bölümler olduğu gibi korunmuştur.

³⁷ Belirtilen kitapta Anadolu uygarlıkları işlenirken (Örnek etiler) hazırlık çalışmalarında veya sorularda “ çevrenizde Etiler'den kalma bir eser var mı sorusu sorulmamaktadır”. Bunun yerine soruların “ Eti İmparatorluğun nerede, kaç yılında ve kim tarafından kurulduğunu araştırınız.” gibi oldukları görülmektedir.

³⁸ Aynı zamandan ünitenin hemen başındaki hazırlık soruları, bu üniteden neler öğreneceğiz, ünitemizin amaçları, ünite işlerken yapacağımız çalışmalar, başvuracağımız kaynaklar başlıklarında da uygun göndermeler bulunmaktadır. Örneğin, başvurulacak kaynaklar arasında yaşlı kişiler yazılırken, ünitemizin amaçlarında kazanılan becerilerden biri “ilimizin tarihini, ilimiz ve bölgemizde bulunan turistik ve tarihi yerleri” (Erdoğan, 1989: 11) öğrenmek

üniteler ve konular, burada da görülsede “İlimiz ve bölgemizin geçmişi hakkında neler biliyoruz” bölümü 8 sayfa olarak yer bulmuştur.

1988 yılına ait, yazarı Musa Erdoğan olan sosyal bilgiler 2. yıl ders kitabında³⁹ ise esasen birinci yıl için düzenlenmiş ünitelerin (İlimiz, Yurdumuz, Dünyamız) daha genişletilmiş olduğu fark edilmektedir. Kitabın 1. ünitesinde bir önceki yılda olan “ilimizin geçmişi” gibi tarih konuları yerine daha çok “köyümüzün, ilçemizin, ilimizin yönetimi” gibi idari konulara ayrılmıştır. Bir önceki ders kitaplarında “ünitemizin amaçları” başlığı altındaki kazanacağımız beceriler kısmında “ünitemizi işlerken tarihi yerlere turistik geziler yapma becerilerini kazanalım” ve yine aynı başlık altında bulunan kazanacağımız değerler olarak “çevremizdeki doğal güzellikleri, eski ve yeni sanat eserlerini, tarihi anıtları tanıyalım ve sevelim” ve “ünitemizi işlerken yapacağımız çalışmalar” başlığı altında yapılacak, gezi, gözlem ve incelemeler dâhilinde “hükümet konağını, tarihi ve turistik yerleri, müzeleri, cami ve anıtları, limanın, gözlemevini ve eğlence yerlerini gezelim. Gereken incelemeleri yapalım” (Erdoğan, 1988: 6-9) ifadeleri hariç tarihe bir gönderme bulunmamaktadır. Görüldüğü gibi söz konusu ders kitabında, anıt vb. unsurlar hariç hemen hemen kayda değer bir yerel tarih unsuru görülmemektedir. Yine aynı yıla aynı sınıfa (2. yıl) ait ancak daha “renkli” sayfalarla donatılmış diğer bir ders kitabında⁴⁰ ise içerikte önemli bir değişiklik bulunmamaktadır.

1990 yılında İlkokul 4 ve 5 sınıflar için sosyal bilgiler öğretim programı⁴¹ bazı değişikliklerle revize edilmiştir. Programdaki amaçlar içerisinde “çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler” ibaresi bulunur. Yine bu programın “Açıklamalar” kısmında ise yerel tarih ile ilişkili olacak maddeler 1968 programıyla aynıdır.⁴² 4. sınıf ilk ünitelerinde aile, okul ve toplum hayatı,

---

olmuştur. Bu durumla da paralel olarak “ilimiz veya bölgemizin geçmişi” öğrenmek için “ilimizde ve bölgemizde geçen tarihi olayları ve yapılan savaşları araştırıp öğrenelim, ilimizde yetişen büyük insanları, bunların yaptıkları işleri araştırarak inceleyelim, çevremizde bulunan kaleleri, eski binaları, şehir kalıntılarını ve eserleri gezip inceleyiniz” denilmektedir. Bkz. Musa Erdoğan (1989), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı*, s.29

³⁹ Bkz. Musa Erdoğan (1988), *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 2. Yılı*, Milsan A.Ş. Yayın, İstanbul.

⁴⁰ Bkz. Fethi Bolayır (1988), *İlkokullar İçin Birleştirilmiş Sınıflara Renkli Sosyal Bilgiler 2. Yıl*, Okul Kitapları, Ankara

⁴¹ Bkz. MEB Tebliğler Dergisi (1990), *İlkokul 4 ve 5. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kabulü*, Sayı: 2315 s. 458

⁴² Buna göre özetle, öğretmenlerin çevre özelliklerini dikkate almalarını, öğrencilerin çalışma alanlarının sadece okul değil müzeler, sergiler olması gerektiği, öğrencilerin çevredeki olaylara

yakın çevremiz, ilimiz ve bölgemizi tanıyalım gibi konular varsa da daha önce olduğu gibi herhangi bir yerellik vurgusu veya araştırma istencinin varlığının izleri görülmemektedir. 4. ünite de tarih, tarihte Anadolu, Türkler ve İslamiyet konuları işlenirken de, Anadolu uygarlıklarına değinilirken de, Türkler'in Anadolu'ya yerleşmesi ünitesinde de aynı durum göze çarpmaktadır. 5. sınıfta ise Osmanlı İmparatorluğu ilk ünite de kuruluş yükselme, gerileme, uygarlık konularıyla yer almaktadır. Okuma parçalarında ise “büyük adam tarihçiliği”ne uygun olarak Turgut Reis, Sokullu Mehmet Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Namık Kemal, Mithat Paşa gibi tarihsel kişiliklere değinilmiştir. “Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılabı ve Önemi” de değinilen konulardan olmuştur. Görüldüğü üzere daha önceki programlarda az çok dolaylı da olsa yer alan yerel tarihe göndermeler bu değişikliklerde görülmemektedir. Sadece 4. Sınıf 2. ünite’de “İlimiz ve Bölgemiz” adlı ünitesindeki “İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım” bölümünde “Turistik yerler” başlığına yer verilmiştir. Ancak şu da vurgulanmalıdır ki turistik yerler denildiğinde akla sadece tarihi yerler değil, doğal, kültürel, sportif vb. unsurlar da gelmektedir.

26 Nisan 1993 tarih ve 2381 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanan bir karar ile İlkokul 4. ve 5. sınıflar için sosyal bilgiler ders programında bazı ünitelerin içeriğinde bir takım değişikliklerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu değişikliklerde yerel tarih lehine herhangi bir farklılık görülmemekte, değişiklikler genelde bir önceki programdaki bazı kelimelerin değişimi, okuma parçalarındaki bazı konuların çıkarılmaları yönünde olmuştur.⁴³

Nihayet 90'ların başındaki bu değişikliklere göre yazılan ders kitapları incelendiğinde; Nurgün Şahin ve Aziz Şahin tarafından yazılan 1995 tarihli ders kitabında⁴⁴ daha önceki 4. sınıf ders kitabında az çok değinilen yerel tarih konularının olmadığı görülmektedir.⁴⁵ Yine aynı yazarların 1995 tarihli beşinci

---

karşı meraklarının artırılması, üniteler işlenirken gezilerden faydalanması gerektiği, yerel özellik gösteren kutlama, kurtuluş günleri, önemli olayların, yerel sosyal ve kültürel yapıların ve unsurların zamanla değişimi, cami, medrese, imaret vb yerlerin işlenimi ve bu eserlerin irdelenmesi istenmiştir. Bkz. *Meb Tebliğler Dergisi* (1990), *İlkokul 4 ve 5. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kabulü*, Sayı: 2315, s.459.

⁴³ Bkz. *Meb Tebliğler Dergisi* (1993), *İlkokul 4 ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler İlköğretim Programında Yapılan Değişikliklerin Kabulü*, sayı: 2381, s. 274-279

⁴⁴ Nurgün Şahin, Aziz Şahin (1995), *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Salan Yayınları, İstanbul.

⁴⁵ Ünite 1:Yaşadığımız Yer, Ünite 2) İlimiz ve Bölgemiz Ünite 4) Tarih, Tarihte Anadolu, Türkler ve İslamiyet Ünite 5) Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri üniteleri bulunmaktadır. İlk ünite de Birinci Bölüm: Aile, okul ve Toplum hayatında ailenin kaç bölüme ayrıldığı, aile arasında sevgi, saygı bağlılık, eğitim, işbölümü anlatılmaktadır. İkinci bölümde ise Yakın Çevremiz”

sınıf ders kitaplarında⁴⁶ testleriyle birlikte 311 sayfayı tutan kitabın ünite ve bölümlerinde, bölümlerin sonlarındaki okuma parçalarında⁴⁷ yerel tarihe gönderme yapan bir unsur veya ifade bulunmamaktadır. 1996 yılında başka yazarlar tarafından yazılsa⁴⁸ da içerik ve yaklaşım, işleyişleri aynı olduğundan bu ders kitabı burada tekrarlanmayacaktır.

Niyazi Akşit'in Ortaokullar İçin Milli Tarih- 2⁴⁹ ders kitabı ise daha çok Osmanlı tarihi ağırlıklıdır.⁵⁰ Bölümlerin başlarında bulunan "hazırlık" ve sonlarında görülen "sorular" bölümünde daha önce diğer sınıflarda görülen tarz ve işleyiş benzer şekilde görülmektedir. Şehirler genel tarihin siyasi konulu kronolojisine uygun olarak haritadan gösterilmesi istenilen yerleriyle sınırlıdır:

---

daha çok pratik faydaları olan yön, adres, cadde, sokak mahalle üzerine durulmaktadır. Bölümlerin başlarında "Hazırlık Çalışmaları" sonlarındaysa " Değerlendirme soruları" bulunmaktadır. Ancak aile, okul, mahalle tarihlerine herhangi bir gönderme iki unsurdaki yoktur. İlimiz ve Bölgemiz adlı 2. Ünite de il veya bölgenin, ekonomisi, yer altı zenginlikleri, turizmi gibi unsurlar üzerine durulur. Değerlendirme sorularında turizm ile ekonomi arasında bir ilişki kurulsa da "İlinizdeki turistik yerler nelerdir" gibi bir soru bulunmamaktadır.(A.g.e.s. 55) Ünite 4 de Orta Asya'da kurulan Türk devletleri, Anadolu uygarlıkları gibi bölümler işlenmiştir. Bu ünite de Tarihe Giriş bölümünde, hazırlık çalışmasında "çevrenizde müze var mı varsa bu müzeleri gezip, ilgililere eserler hakkında bilgi alınmaz" ibaresi yer alırken, Anadolu uygarlıkları bölümündeki değerlendirme sorularından birinde "çevrenizde bulunan tarihi eserlerin hangi uygarlıklardan kaldığını araştırınız"(181) cümlesi vardır. Ünite 5 de Büyük Selçuklu Devlet, Anadolu Selçuklu Devleti, Selçuklu Uygarlığı, Vatan ve Millet bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerin ne hazırlık çalışmalarında ne de değerlendirme sorularında bu devletlerle (Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu) ile öğrencinin yaşadığı yer arasında bağ kurdurmasına vesile olacak bir yönlendirme, soru vb bulunmamaktadır. Diğer yandan kitapta bulunan okuma parçalarında da herhangi bir yerel tarih ile ilişkili olabilecek bir konu bulunmamaktadır: Yaşam boyu spor," "Oğuz Destanı", "Ergenekon Destanı", "Orhun Yazıtları" Haçlı Seferleri ve Kılıçarslan" örnekleri bunu göstermektedir

⁴⁶ Bkz. Nurgün Şahin, Aziz Şahin (1995), *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, Salan Yayınları, İstanbul.

⁴⁷ Kitaptaki okuma parçaları genelde tarih yazımın "Büyük Adamlar " dediği tarih türünü çağrıştırmaktadır: Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği ve Başarıları, Gazi Osman Paşa ve Plevne Savunması, Türk Kadınının Tarihteki Yeri, Böyle Geçilir, Atatürk'ün Eserleri gibi.

⁴⁸ Ercan Karlı, Aysel Düzgün, Ayşe Çetin (1996), *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, Başarı Yayıncılık, İstanbul. Keza yine " Güler Şenünver, Dr. Ezdihar Karabulut, H. Samim Kesim, Rifat Turgut ve diğerleri (1997) , *Sosyal Bilgiler 5* . MEB Yayınları, İstanbul. " kitabı da içindeki okuma parçalarına eklenen "İstiklal Madalyasının Değeri ve Önemi" ve "Atatürk ile ilgili bir anı" ve toplam sayfa sayısının biraz daha azalması hariç hemen hemen aynıdır.

⁴⁹ Bkz. Niyazi Akşit (1996), *Ortaokullar İçin Milli Tarih 2*, MEB Yayınları, Ankara

⁵⁰ Üniteler: 1. Osmanlı Devletinin Kuruluşu, 2. Osmanlı devletinin yükselmesi ve bir dünya devleti haline gelmesi, 3. Yeniçağda Avrupada önemli olaylar, 4. Osmanlı devletinin duraklama dönemi, 5. Osmanlı devletinin gerileme dönemi 6. Osmanlı devletinde ıslahat ve yenileşme hareketleri, devletin yıkılışı 7. Osmanlı Kültür ve Medeniyet, 8. 2 Dünya savaşı ve XX yüzyıl Türk dünyası. Bkz. A.g.e.

“Rumeli’de bulunan İpsala, Dedeoğlu, Dimetoka, Sofya, Niş, Manastır’ın yerlerini haritadan bulunuz” (Akşit, 1996: 11) denilirken sorularda da yerellik ile ilgili bir gönderme bulunmamaktadır.⁵¹ Diğer yandan yerel tarihle ilişkili olduğu savunulan, eğitim, hukuk, sosyal, ekonomik tarihin anlatıldığı bölümlerde de yerel tarihe vurgu bulunmamaktadır. Örneğin bu konuların işlendiği bölümün sonundaki sorular ”Osmanlılarda davalara nasıl bakılırdı. Osmanlı toplumun yerleşim birimleri nelerdir? Müslüman olmayan halk nasıl yaşıyordu? Osmanlı ekonomisi nelere dayanıyordu? Osmanlılarda hangi bilim dalları ileri seviyedeydi?” (Akşit, 1996: 137) gibi olmuştur. Aynı durum Osmanlı devletinin duraklama, gerileme gibi dönemlerinin anlatıldığı yerlerde de geçerlidir.⁵²

Nihayet “davranışçılık kuramını”⁵³ temel alarak yoğun bir bilgi aktarımını amaçlayan ve genel olarak öğrencilerin aktarılan bilgileri anlamak yerine ezberlemeye yönlendirildiği 1998-1999 yılından itibaren devreye girmesi düşünülen⁵⁴ 1998 sosyal bilgiler öğretim programı düzenlenmiştir. Söz konusu program ilköğretim bütünlüğü esasına göre hazırlanmış ilk sosyal bilgiler öğretim programı olup ilköğretimin 4-7 sınıflarını kapsamaktadır. Programda düzenlenen “Amaçlar” kısmında öğrenciler için “*çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler.*” maddesi göze çarpmaktadır. Yerel tarih ile

⁵¹ Örneğin “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” bölümü sorularında “Osman ve Orhan bey nereleri ülkelerine katmıştır?, Niğbolu Muharebesi Nasıl Kazanıldı?, Ankara savaşı nasıl olmuştur?..” gibi siyasi, olay tarih olmuştur. Bkz. a.g.e, s. 24

⁵² Örneğin “duraklama” işlenirken ne içerikte, ne sorulan sorularda yerel durumlar dikkate alınmamıştır. Çok geniş coğrafyaya yayılmış Osmanlı’nın hemen her yerinde aynı nedenlerin geçerli olduğunu savunmak veya bu nedenlerin –celaliler, ayarı bozuk para- yerel örneklerinin vermeyi gerek görmemek gibi. Bkz. a.g.e, s. 69

⁵³ Her ne kadar “sosyal bilgiler dersinde çocuğun farklı görüş edinmesi, hazır bilgileri ezberlemek yerine çocuğa araştırma yaptırılması ve bulgulardan sonuçlar çıkartılmalarının sağlanması” 1998 ilköğretim programında benimsendiği görülse de, ancak 2004 ilköğretim programıyla öğrenci merkezli bir niteliği olan yapılandırmacı öğrenme kuramı benimsendi. Bkz. Hayırsever (2010), *Sosyal Bilgiler Ders, Öğretmen Kılavuz Ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Temel Beceriler Açısından Değerlendirilmesi*, s. 15. Öğretmen merkezli tarzı olan ve Türkiye’de hakim görüş olan davranışçı yaklaşımda, ise öğrencin öğrendiğini davranış haline getirmeleri beklenir. Öğrenci bilgileri alır ve yaşamına aktarır. Bkz, Ataman (2007), Benzeşen ve Ayrışan Yönleriyle 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (4.-5. Sınıflar) Ölçme Ve Değerlendirme Yöntem Ve Teknikleri Ve Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri, 30.

⁵⁴ Bkz, Meb Tebliğler (1998), İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kabulü, Sayı: 2487, 531

ilintili madde 1968 programıyla aynıdır.⁵⁵ Bununla birlikte yerel tarihle ilgili olan sadece bu madde değildir. Keza bu paralelde düşünen Işık'a göre açıklamalar bölümünün 7, 18, 31, 36. ve 40. maddelerinde yerel tarih öğretimine yönelik direktiflere yer verilmiştir.⁵⁶ Diğer yandan yine açıklamalar kısmında coğrafi bölgeler (Doğu, Akdeniz, Marmara...) işlenirken, bölgede olmuş ve kurtuluş savaşıyla ilgili olan önemli tarihi olaylara da değinilmesi istenmiştir.⁵⁷ 1998 tarihli ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programında verilmek istenilen⁵⁸ değerlere bakıldığında, pek çok değerden yerel tarih ile doğrudan ilintili kurulabilecek 4. Sınıftaki "tarihi eserlere/doğaya karşı" ve 6. sınıftaki "tarih zenginlikler ve doğal güzelliklerimize karşı" duyarlılığın artırılmasından başka bir unsur bulunmamaktadır. Bununla birlikte söz konusu programla beraber her dersin her ünitesi için "Özel Amaçlar" adıyla yeni bir yöntem geliştirilmiştir. Her üniteye belirlenen bu özel amaçlarda yerel tarihi ilgilendiren sadece bir madde bulunmaktadır: "İlimizde yaşanmış önemli tarihi olayları bilme". Diğer yandan 5. sınıflar için özel amaçları genel ve özet haliyle değerlendirirsek, burada da "Vatan ve Millet, Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk, Güzel Yurdumuz Türkiye, İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler" başlığı

---

⁵⁵ Yine 1968 programında olan ve bu programda da "Programın Uygulanmasıyla İlgili Açıklamalar" adı altında çeşitli kabuller benimsenmiştir. Bu maddelerin çoğunluğu hemen hemen 1968 programıyla aynıdır. Bkz. Meb Tebliğler (1998), s. 53.

⁵⁶ Söz konusu bu maddelerde, öğretmenin çevre özelliklerine dikkate alarak ünitelere yeni konular ekleyip var olan konuların yerlerini değiştirebileceği (7.madde), çalışma ortamların yalnız derslikler değil, müzeler, sergiler vb olabileceği(31.madde), konular işlenirken, yakından-uzaya, somuttan soyuta, basitten karmaşığa ilkesine uyulacağı(36) Öğretmen geçmiş uygarlıkları anlatırken, orada doğmuş ve yaşamış Türk büyüklerinin eserleriyle ilişki kurması gerektiği (40) istenir. Bkz. Işık (2008), *İlköğretimde Tarih Konularının Yerel Tarih İle İlişkilendirilmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi*, s. 298

⁵⁷ Örneğin, "Ege bölgesi işlenirken Milli Mücadele yıllarında bu bölgede yapılan savaşlar ve sonuçlardan bahsedilir... Akdeniz Bölgesi konusunda Atatürk'ün Hatay'ın ana vatana katılmasında verdiği önemden söz edilir... Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri konularında, Erzurum Kongreleri ile... " maddelerinde olduğu gibi. Bkz. Meb Tebliğler (1998), s. 535

⁵⁸ Programda "verilen değerler "açısından da incelendiğinde, Keskin'e göre açıklamalar bölümünde yer alan değerler şunlar olmuştur: 1. Duyarlılık (Örnek: Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı, tarihi eserlere ve doğaya karşı) 2. Sorumluluk 3. Dayanışma ve Yardımlaşma.4. Saygı.5 Sevgi. 6. Vatansızlık. 7. Hoşgörü. 8. Bağımsızlık. 9. Bilimsellik. Bkz. Keskin (2008), *Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim 1998 Ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması* s. 287

altında yerelliğe vurgu görülmemektedir (MEB Tebliğler, 1998: 539-545) 6. ve 7.sınıflarda⁵⁹ da bu durumun korunduğu görülmektedir.

Genel olarak 1998 programının yerel tarih eğitimiyle ilgili durumuna bakıldığında öğretmen tarafından çocuğun yaşadığı çevre tarihinin öğretilmesinden bahsedildiği fark edilmektedir. Ancak bu konu esnek tutulmuş, uygulama öğretmene bırakılmıştır. Yerel tarih öğretimine yer verilse de yerel tarih öğretimi hem zorunlu tutulmamış hem de ayrıntılı bir şekilde yerel tarih öğretiminin nasıl yapılacağına yer verilmemiştir (Işık, 2008: 298). Uygulama aşamasında da yerel tarih ile ilgili kullanılan sınırlı ifadeler daha önceki programlarda da görüldüğü gibi genel olarak “çevredeki tarihi eserler” in tanınması ve korunması, onlara karşı duyarlılık yaratılması yönündedir. İşlenmesi tavsiye edilen tarihi olaylar ise genelde siyasi tarih ile ilintili olaylardır. Bu siyasi tarih de daha çok Kurtuluş Savaşını ve bu dönemin önemli hareketlerini, devrimlerini konu almaktadır.

1999 yılında çıkan beşinci sınıfa ait bir sosyal bilgiler ders kitabında⁶⁰ her ne kadar ünite bazında bazı değişimler görülse de bunlar yerel tarihle ilgili değildir. 2000’li yıllara gelirken yerel tarihin işlenmesindeki durumun nasıl değiştiğini bu yıla ait sosyal bilgiler 4 kitabından⁶¹ da izlenebilmektedir. Beş üniteden oluşan ders kitabında⁶² yerel tarihi ilgilendirebilecek olan kısım 3. ünitenin (*Harita, İlimiz ve Bölgemizin Doğal Özellikleri, İlimiz ve Bölgemizde Nüfus ve Yerleşme, İlimiz ve Bölgemizde Ekonomik Hayat..*), “İlimizde Yaşanmış Önemli Tarihi Olaylar” bölümüdür”. Genelde anıtlar, heykeller resimleriyle dolu olan bu bölümde son olarak öğrenciden “*İlimizde ve çevresinde yaşanmış önemli tarihi olayların neler olduğunu öğreniniz. İlimizde ve çevresinde yaşanmış tarihi olayların anısına yapılmış bir anıt var mı?*

---

⁵⁹ 6 sınıfta ise, ünite 3: Türkiye Tarihi, Ünite 4: Moğollar ve Türk Devletleri, Ünite 6: Osmanlı Devleti Kuruluşu; 7. Sınıfta ise Ünite 2’de: İstanbul’un Fethi ve Sonrası, Ünite 3: Avrupa’da Yenilikler, Ünite 4: 17 ve 18 yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Ünite 5: 19 ve 20 Yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Ünite 6 da: Osmanlı Kültür ve Uygarlığı konuları işlenmiştir. Gerek bu ünitelerin kendi içlerindeki iç bölümleri ve bölümlerin konularında gerekse her ünitenin özel amaçlarında yerel tarihe herhangi bir vurgu bulunmamaktadır. Bkz. MEB Tebliğler (1998), s. 545

⁶⁰ Ali Öğmen (1999), *Sosyal Bilgiler 5*, Ali Öğmen Yayınları, İstanbul. Bkz: Üniteler: Vatan ve millet, Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk, Güzel Yurdumuz Türkiye, İslamiyet’in Doğuşu Yayılışı ve Türkler

⁶¹ Bkz. Güler Şenünver, Dr. Ezdihar Karabulut, Rıfat Turgut ve diğerleri (2000) , İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, MEB Yayın, Ankara

⁶² Bunlar özetle: Ünite 1: Aile, Okul ve Toplum Hayatı, Ünite 2: Yakın Çevremiz., Ünite 3: İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım, Ünite 4: Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu

Buraları gezerek bilgi toplayınız. Bu değerlerin Yıkılıp kaybolmaması için neler yapılması gerekir. Konuyu sınıftınızda arkadaşlarınızla tartışınız” (Şenünver vd., 2000: 107) gibi etkinlikleri yapması istenmiştir. 2001 yılındaki “Sosyal Bilgiler 5”⁶³ kitabında herhangi bir yerel gönderme olmayıp var olan üniteler ise *Vatan ve Millet, Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk, Güzel Yurdumuz Türkiye, İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler* olmuştur.

2005 yılında düzenlenen ve 2015 yılına kadar sürecek programın da devamı olan sosyal bilgiler öğretim programında yerel tarih lehine değişen bir öge olup olmadığı incelendiğinde bu değişikliklerin içeriği, kapsamı ve yönü önem taşımaktadır. Yıldız’a göre “MEB tarafından 2005 yılında 4-7. sınıfları da kapsayacak şekilde yeni bir ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı yürürlüğe konmuştur. Hazırlanan ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı, öğrenci merkezli bir anlayışla yapılandırıcılık yaklaşımını temel almaktadır” (Yıldız, 2008: 17). Bu programda sınıflara göre düzenlenmiş derslerin her bir üniteleri ve onların da bölümleri için kazanımlar, etkinlik örnekleri, açıklamalar, değerler ve beceriler sunulmuştur. Burada konu gereği kazanımlar ve bu kazanımların nasıl edinileceğini gösteren etkinlik örnekleri üzerinde durulacaktır:

Tablo 4: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yerel Tarih İle İlgili Olabilecek Kazanımlar ve Etkinlikler⁶⁴

Sınıf	Kazanım Sayısı	Ünite	Etkinlik Örnekleri
4. Sınıf	46 kazanım	Ünite 2: Geçmişimi Öğreniyorum 1.Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur. 2.Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri fark eder. 4. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşıdığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir	Aile Tarihi Çalışması” (Aileye ait nesnelere ile değişik yollardan edinilen bilgiler kullanılarak aile tarihine ait metin yazılır.) (1, 2. kazanım) “Onlar da Çocuktu” (Büyüklerinin, çocukluk dönemine ait oyunları ve oyuncakları ile ilgili sözlü tarih çalışması yapılır.) (1, 3, 4. kazanım) “Bir Zamanlar”

⁶³ Bkz. Ali Öğmen (2001) , *Sosyal Bilgiler 5*, Ali Öğmen Yayınları, İstanbul.

⁶⁴ Bkz: MEB (2005) Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu. (10.02.2015) <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=38>; Bkz: MEB (2005) Sosyal Bilgiler Dersi (6-7. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu. (10.02.2015) <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=39>

Sosyal Bilgiler Derslerinde Yerel Tarih Konuları ve Yaklaşımları (1968-2018)

		<p>5.Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.</p> <p>Ünite 3: Yaşadığımız Yer</p> <p>7.Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur.</p>	<p>(Büyüklerinin, çocukluk dönemlerinde Cumhuriyet Bayramı konulu sözlü tarih çalışması yapılır.) (4, 6. kazanım)</p> <p>“Bir Gezi Yapalım”</p> <p>(Tarihî mekan, müze ve anıtlara gezi düzenlenir. Ör: Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi gezisi.) (5. kazanım)</p> <p>“Yaşadığımız Yeri Tanyalım” (Yaşadığımız yer ile ilgili efsane, öykü, türkü ve şiirler incelenir.) (7. Kazanım)</p>
5.Sınıf	47 kazanım	<p>Ünite 2. Adım Adım Türkiye</p> <p>1.Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânlar, nesnelere ve yapılar tanır.</p> <p>3. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.</p> <p>Ünite 3: Bölgemizi Tanıyalım.</p> <p>Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir</p>	<p>“Geçmişten Günümüze” (Bölgesinde sıkça görülen bir afet ile ilgili sözlü tarih çalışması yapılır.)</p> <p>(6. Kazanım)</p> <p>“Üç Taş Oyunu” (Ülkemizdeki doğal varlıklar ile tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili soruları cevaplamaya yönelik bir oyun oynanır.) (1. kazanım)</p> <p>“Sanal Alan Gezisi” (Ülkemizdeki doğal varlıklar, tarihî mekânlar, nesnelere, yapıtlar hakkında internet araştırması yapılır.) (1. kazanım)</p> <p>“Bir Gezi Yapalım” (Tarihî mekân, müze ve anıtlara gezi yapılır. Örnek: Anıtkabir Gezisi.) (1. kazanım)</p> <p>“Yerel Tarih Çalışması” (Çevredeki tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili araştırma raporu hazırlanır.) (1, 3. kazanım)</p>
6. Sınıf	43 kazanım	<p>Ünite1: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum</p> <p>Bu ünite ile öğrenciler;</p> <p>1.Yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder.</p>	<p>“Neden Oldu?” (Güncel bir olayın neden meydana geldiği ile ilgili rapor hazırlanır.) (1.kazanım)</p>
7.sınıf	39 kazanım	<p>Ünite 2: Ülkemizde Nüfus</p> <p>Bu ünite ile öğrenciler;</p> <p>4.Örnek incelemeler yoluyla göçün</p>	<p>“Doğduğumuz Yerden Doyduğumuz Yere” (Sözlü tarih çalışması ile göçün neden ve sonuçları sorgulanır. Yerleşme ve seyahat</p>

	neden ve sonuçlarını tartışır Ünite 3: Türk Tarihinde Yolculuk 5. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir.	özgürlüğü tartışılır.) (4,5.kazanım) “Şehirlerin Dili” (Konya, Bursa, Edirne, İstanbul vb. şehirlerin mimari yapıları ve şehrin gelişim süreçleri incelenir.) (5. kazanım)
--	---	---

Tablo 4’de görüldüğü üzere 4. sınıfta “sözlü tarih, aile tarihi” gibi konular eklenmiş, bir yandan kültürel öğelerin yaşanılan çevreyle ilintisinin kurulması istenmiş diğer yandan yaşanılan yer ile ilgili efsane, masal vb. konuların incelenmesi planlanmıştır. Daha önceki programlarda da görülen yerel bölgenin milli mücadeledeki yeri burada da yerini almıştır. Programda öğrencilerin kendi, ailesindeki, çevresindeki, bölgesindeki tarihi; aileye ait nesnelere başlayıp, efsane ve şiirlere, tarihi anıt, müze ve gezilere kadar giden bir yöntemle öğrenebilecekleri belirtilmiştir. Yerel bölgedeki müzelere sık sık vurgu yapılan programda, müzelere ziyaret tüm sınıflar için tavsiye edilmektedir. Beşinci sınıfta ise nihayet ilk defa kavramsal olarak da “yerel tarih”e yer verilmiştir. Burada öğrencinin kültürel, tarihi mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili çalışmalara yönlendirilmesi istenmiştir. Altıncı sınıfta ise yanı başımızdaki olayların nedeninin araştırılması vurgulanırken, 7. sınıfta ise sözlü tarih yöntemiyle; göç gibi bir sosyal hareketliliğin nedenlerinin yerel ölçekte incelenmesi istenmiştir. Ayrıca etkinlik adı “Şehirlerin Dili” olan çalışmayla şehirlerin mimari, kültürel vb. evrimlerinin incelenmesi planlanarak; adeta şehir tarihi çalışmasının yapılması arzulanmıştır. Gerçekten de yerel tarihin hem kavramsal hem de içerik olarak zirve yaptığı bu programda; öğrencinin mümkün olduğunca her konuda, yakından uzağa doğru eğitim ilkesine göre eğitilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu durumun salt tarih için değil; aynı zamanda sosyal bilgilerin diğer dersleri olan coğrafya ve vatandaşlık bilgileri için de geçerli olduğu ileri sürülebilir. Denilebilir ki, diğer programlarda merkez bakış açısı hakimken bu programda söz konusu hakimiyet delinmeye çalışılmış, bölgesel/yerel bakış açısına da yer verilmiştir. Bu anlatılanların ders kitaplarına yansımaları irdelemek yararlı olacaktır.

2005 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki “kazanımlar”a uygun olarak aile tarihi 2009 yılındaki⁶⁵ kitapta kendine yer bulmuştur. Çalışma kitabı

⁶⁵ Örneğin 2014’ kitapların başında “Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.12.2009 gün ve 292 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş...” ibaresi bulunmaktadır. Bkz. Miyase Koyuncu Kaya, Özgül

ve ders kitabı olarak birlikte hazırlanan ders kitabında⁶⁶ aile tarihi ve sözlü tarihe önemli oranda yer vermektedir. 2. ünite de “kültürel zenginliğimiz... Kurtuluşan kuruluşu bölümleri yanı sıra “Ailemin tarihini yazıyorum” bölümü bulunmaktadır. Bu ünitenin “*hazırlık çalışmalarında “ailenizin tarihi ile ilgili bilgilere nasıl ulaşırız? Açıklayınız, çevrenizdeki tarihi ve kültürel değeri olan bir mimari eser, sanat eseri, eşya ve nesnelere var mı? Araştırıp özelliklerini kısaca yazınız., aile büyüklerinize çocukken hangi oyunları oynadıklarını sorunuz. Oyunların nasıl oynandığını ile ilgili bilgiler vermelerini isteyiniz...Çevrenizde milli mücadele sırasında yaşananların büyüklerinizden yardım alarak araştırınız..”* (Koyuncu vd., 2014: 33) gibi soru ve ödevler bulunmaktadır. Örnek olarak aile tarihini “*Aslı Çiftçi ve anneannesinin üzerinden*“ yansıtan ve sözlü tarih yönteminin de gösterildiği kitapta, aile tarihi anlatılırken aslında yakın çevre tarihiyle bağlantı içinde, kültürel tarihin (Örneğin: “*günümüzdeki nikahlarla bu nikah töreni arasında hangi farklar var...Anneannem büyük babasından kalan köstekli saati oturma odasının duvarına asmış..*”), zaman zaman siyasi tarihin (“*balkanlarda yaşayan Türklerin en büyük hayalı*”) de anlatıldığı görülmektedir (Koyuncu vd., 2014: 35-36). Yani, aile tarihi anlatılırken yerel tarihe de değinildiği için aynı zamanda aile tarihi yerel tarihin kaynağı olmaktadır. Sosyal bilgiler 4 kitabıyla birlikte çıkarılmış bulunan sosyal bilgiler öğrenci çalışma kitabı 4’te aile tarihi, sözlü tarih örneğinde; yerel tarihin nasıl yapılabileceğine yönelik değerlendirmeler, sorular bulunmaktadır. Örneğin evdeki bazı nesnelere yola çıkarak aile tarihi yazılmak istenmektedir. Diğer yandan yine bu ders kitabında “*Milli Mücadele yıllarında çevremde yaşananlar*” başlığı altındaki bir Türkiye haritası altında “*Milli mücadele yıllarında yaşadığınız yer ya da yakın çevreniz kimler tarafından işgal edilmiştir? Neden? Halk işgallerden nasıl etkilenmiştir? Halk işgallere nasıl tepki vermiştir?...Yaşadığınız yerde Milli mücadele yıllarında ait anıt, destan, şiir, anı vb. var mıdır? Varsa adlarını aşağıya yazınız.*” (Koyuncu vd., 2014: 36) ifadeleri de yer almaktadır.

Yanı başımızdaki yerel yaşama göndermelerin bol olduğu yine 2005 tarihli sosyal bilgiler 5⁶⁷ kitabında doğrudan doğruya tarih konulu bir ünite

---

Dağ ve diğerleri (2014), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (Birinci Kitap)* 4, Başak Matbaacılık, Ankara,s.2

⁶⁶ Bkz. Miyase Koyuncu Kaya, Özgül Dağ ve diğerleri (2014), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (Birinci Kitap)* 4

⁶⁷ Bkz. Samettin Başol, Fatma Ünal ve Diğerleri (2014), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı* 5, Başak Matbaacılık, Ankara.

olmasa da içerikte, örneğin ünite 2 (Adım Adım Türkiye) de “Güzel Ülkem” bölümünde Türkiye’nin bazı doğal güzellikleri ve tarihi eserleri anlatıldıktan sonra “çevrenizde yer alan tarihi yerler ve doğal güzelliklerden hangilerini biliyorsunuz?” (Başol vd., 2014: 37) denilerek, bölgedeki yerel tarih eserlerin hatırlanması istenmektedir. Söz konusu kitabın çalışma kitabında ise yine aynı ünitenin aynı bölümünde ”*tarihi eserlerimizi ve doğal varlıklarımızı biliyor muyuz, ülkemizin tarihi eserleri, ülkemizin güzellikleri*” sorulmuş ve “ülkemizin tarihi eserleri” başlığı altında bazı şehirlerin tarihi eserleri, fotoğraflarının hangi şehirlere ait olduğunun belirtilmesi istenmiş ve “*çevrenizde bu türde tarihi bir eser var mı? Var ise ismini yazınız*⁶⁸” (Başol vd., 2014: 26) denilmekle yetinilmiştir. Tarihsel konuların oldukça yüzeysel incelendiği 4 ve 5. sınıflar gibi Sosyal Bilgiler 6⁶⁹ kitabında bu durumun değişmediği görülmektedir. Keza 2. ünite (Yeryüzünde Yaşam) “Geçmişten Günümüze Yerleşme” bölümünde Sümerlerden Lidyalılara kadar uygarlıklar anlatılırken, 3. ünite (İpek Yolunda Türkler) İlk Türk Devleti, İslamiyet’in Doğuşu, İlk Türk İslam Devletleri açıklanırken, 6. ünite (Demokrasinin Serüveni) demokrasi tarihine yolculuk bulunmaktadır. Araştırmacı ve sorgulayıcı niteliği ve tarzı olduğu görülen⁷⁰ (Komisyon, 2014: 56) ders kitabındaki tüm ünitelerdeki tarih konularında yerel tarihe nicelik ve nitelik olarak bir vurgu bulunmamaktadır.⁷¹ Yine bu kitabın çalışma kitabı da (tarih boyunca konut ve yerleşme, müzeler gibi bölümleri olsa da) aynı yönde olmuştur.⁷² 7. sınıf sosyal bilgiler kitabı⁷³ ise tarih konuları ağırlıklı olarak 3. ünite (Türk Tarihine Yolculuk) ve 4. ünite (Zaman içinde bilim), 5. ünite (Ekonomi ve Sosyal hayat) tamamen; 6. ünite (Yaşayan Demokrasi) kısmen⁷⁴, 7. ünite (Ülkeler Arası Köprüler) çoğunu⁷⁵

---

⁶⁸ A.g.e, s.(Çalışma Kitabından) 26

⁶⁹ Bkz. Komisyon (2014), *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6*, Saray Matbaacılık, Ankara.

⁷⁰ Örneğin Sümerlerin anlatıldığı bölümde verilen bazı görsellerin altında “ yukarıdaki Uruk vazosunu inceleyiniz. Sümerlilerin ekonomik yaşamı hakkında neler söylenebilir ?” (a.g.e. s. 56) gibi ifadeler bulunmaktadır.

⁷¹ Örneğin Hititler, Urartular, İyonyalılar anlatılırken doğrudan “çevrenizde bunlardan kalan bir eser var mı sorusu “ yoktur. Bunun bir iki istisnasından biri üçüncü ünite tarih yapıların yanında görülen “sayfada fotoğraflarını gördüğünüz bu eserlerin benzerlik ve farklılıkları nelerdir? Çevrenizde yer alan bu tür eserlerden örnekler veriniz” Bkz. Komisyon(2014), *Sosyal Bilgiler ders kitabı 6*, s. 94.

⁷² Bkz, Komisyon, (2014), *Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı 6*, Saray Matbaacılık, Ankara

⁷³ Komisyon (2014), *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7*, Saray Matbaacılık, Ankara. (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu BŞK. ’nın 08.12.2011 gün ve 258 sayılı karar ile ..)

⁷⁴ Bu ünite Kurultaydan Meclise bölümünde Kurultay, divan, Tanzimat fermanı ve cumhuriyet anlatılmaktadır.

kapsamaktadır. Doğrudan veya dolaylı olarak tarihi konuların nicelik açısından önemli ölçüde yer aldığı bu ders kitabında, yerel tarihin ise aynı oranda yer almadığı görülmektedir. Kitabın 3. ünitesinde de “Gez Dünyayı Gör Konya’yı” bölümünde Selçuklu’nun başkentinin önemli tarihsel eserleri, tarihi çarşıları, etnografik-kültürel öğeleri gibi konular anlatılırken “*Düşünelim: Yaşadığımız şehri tanıtmanız istenseydi şehrinizle ilgili ilk olarak hangi özelliğini söylerdiniz*” (Komisyon, 2014: 78) ya da “*Yaşadığımız şehirde Türk kültür, sanat ve mimarisinin özelliklerini yansıtan eserleri söyleyiniz*” (Komisyon, 2014: 81) değerlendirmeleri bulunmaktadır. Yine bu ünitenin sonunda “aşağıdaki soruları cevaplayınız” kısmında altı sorudan biri “*yaşadığınız şehrin kültürel özelliklerine ve sanat eserlerine örnek olarak neleri verebilirsiniz?*” olmuştur (Komisyon, 2014: 95). Bununla birlikte bu kitabın çalışma kitabına⁷⁶ bakıldığında 2. ünite “Ülkemizde Nüfus”, “Doğduğumuz Yerden Doyduğumuz Yere” bölümünde öğrenciden çevredeki göç eden kişilerle de görüşerek ülkemizdeki göç sorununun ekonomik, kültürel, doğal ve sosyal sonuçlarının⁷⁷ araştırılması istenmektedir.⁷⁸ Ders kitabının 3. ünitesi olan “Türk Tarihinde Yolculuk”taki “Selçuklular Anadolu’da, Osmanlı’nın Kuruluşu, İstanbul’un Fethi, Osmanlı Fetihleri, Geçmişten Günümüz Konya” gibi bölümlerde bulunan konular doğrultusunda pek çok konuyla ilgili araştırma ve değerlendirmelerin yapılması istenmektedir. “Yaşadığım Yer” başlığı altında ise yerel tarihi doğrudan ilgilendiren bir araştırma ödevi bulunmaktadır. Bu başlık altında “*Yaşadığınız şehrin tarihi ve kültürel özelliklerini araştırınız. Araştırmanızın sonuçlarını dikkate alarak aşağıdaki bölümleri doldurunuz*” denilmektedir. Bu boşluklarda ise “Yaşadığımız şehrin sembolü olan bir eser, tarihi eserleri, kültürel unsurlardan günümüzde unutilanlar, kültürel özelliklerinden örnekler, geçmişte kullanılan eşyalar”⁷⁹ kısımlarının uygun bir şekilde doldurulması istenmektedir.

2017 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ise yerel tarih sözlü tarih ile birlikte “sosyal bilgiler dersi öğretim programının

---

⁷⁵ Bir Dünya savaşı bölümü altında birinci dünya savaşı ve Osmanlı devletinin bu savaştaki durumu anlatılmaktadır.

⁷⁶ Bkz, Komisyon (2014), *Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı 7*, Saray Matbaacılık, Ankara, 2014 (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu BŞK.’nın 08.12.2011 gün ve 258 sayılı karar ile)

⁷⁷ A.g.e, s. 25

⁷⁸ Sosyal bilgiler 7. sınıf öğretim programında bu ödev etkinlik örneği olarak sunulup “Doğduğumuz Yerden Doyduğumuz Yere” (Sözlü tarih çalışması ile göçün neden ve sonuçları sorgulanır. Yerleşme ve seyahat özgürlüğü tartışılır.) (4, 5. kazanım)” denilmiştir.

⁷⁹ A.g.e s.49

uygulanmasında dikkat edilecek hususlar” içinde yer almaktadır. Buna göre “*Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır*”. Yine aynı programın 4. Sınıf kazanımlarında “Kültür ve Miras” başlığı altında “Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir. Yakın çevresinde yer alan bir müze, cami, türbe, köprü, medrese, kervansaray gibi tarihî bir mekân gezisi ya da sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapılır.” denilmektedir.⁸⁰ Bu dönemde hazırlanan 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabına bakıldığında “Kültür ve Miras” bölümünde “Aile Tarihimizi Öğreniyoruz” alt bölümü görülmektedir. Burada aile tarihinin nasıl yazılacağı gösterilerek “sözlü tarih yönteminin de kullanılabilceği aktarılır. (Evirgen vd., 2017: 32) Aynı bölümde öğrencinin çevresinde hangi tarihi eserlerin olduğu da sorulmaktadır. (Evirgen vd., 2017: 38)

SONUÇ

Hareket, eylem ve insan orjinli tüm yaratımların ifadesi olan tarih ve onun bir türü olan yerel tarih, bu özelliğiyle sosyal bilgiler dersinin doğal bir bileşenidir. Yerel tarih çalışmalarıyla öğrenciler tarihsel bir konuyu uygulamalı olarak öğrenebilirler. Sosyal bilgiler dersinde uygulanan yerel tarih çalışmalarıyla ilköğretim öğrencileri kendi tarihini yazmayı öğrenip buradan da yola çıkarak tarihi olayları analiz edip karar verme becerilerini geliştirirler (Tunç Şahin, 2011: 454). Şuralarda, öğretim programlarında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yerel tarihin bu işlevinin ne derece benimsendiğinin ortaya konması önem taşımaktadır. Son şura olan 19. Milli Eğitim Şurası hariç tutulursa, şuralarda sosyal bilgiler dâhilindeki tarih derslerinde yerel tarih vurgusu görülmemektedir. Bununla birlikte 1968’den beri düzenlenen öğretim programlarında ortak bir özellik olarak; şuralarda da müzelere ziyaretin teşviki, araştırmacı, düşündürücü nitelikli eğitime önem verilmesi gerektiğine yönelik karar ve düşünceler görülmektedir. Esasında şuralarda alınan kararların öğretim programlarına olan etkisi de görülmektedir. Keza 1968’de düzenlenerek Sosyal

---

⁸⁰ Bkz. MEB (2018). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (25.05.2018)
<http://ttkb.meb.gov.tr/program>

Bilgiler ders sistemine geçmesine kabul edilen Bakanlık Komisyonu kararında “*Sosyal Bilgiler dersinin gerek konuların tertibinde, gerekse bu derste tatbik olunacak metotta çocukların iyi birer yurttaş olarak gelişmelerinin ön planda görülmesi büyük bir ehemmiyet taşır. Komisyonumuz, 5. Milli Eğitim Şura’sında programla ilgili olarak hazırlanan raporun 6.maddesinde ileri sürülen hususları aynen benimsemiş bulunmaktadır*” (Nalçacı, 2001: 71) denilerek şuralara verilen önem yansıtılmaktadır. Genel olarak öğretim programlarına bakıldığında 1968-1998, 1998-2005 ve 2005’den günümüze kadar sürecek olan önemli dönemler olmuştur. 1968 İlkokul programı, uzun bir zaman boyunca kendisinden sonraki programları etkileyen ve yön veren özellikte olmuş olsa da (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2005: 141) öğretmen merkezli, davranışçı kuramının hâkimiyeti fark edilmektedir. 1998’de ise her ne kadar daha önceki yıllarda benimsenmiş olsa da bu programda; araştırmacı, sorgulayıcı bir tarz ve öğrenci odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu durum 2005 programında daha da gelişerek yapılandırmacı yaklaşıma uygun bir hale dönüştürülmüştür. Söz konusu durumun sonucu olarak öğrencinin, kendi öz aile tarihi veya sözlü, yerel tarih çalışmalarıyla çok daha aktif olması beklenmiştir. Ders kitapları da büyük oranda öğretim programlarına göre şekillenmiştir. Ancak öğretim programlarındaki ifadelerin çoğuyla ders kitaplarında yer alan yerel tarihin kapladığı alan arasında doğru orantı görülmemektedir. Sözü edilen duruma paralel olarak kimi zaman ders kitaplarındaki yerel tarih konuları bir paragrafı dahi geçmemektedir. Genel olarak öğretim programlarında var olan her kararın somut olarak ders kitaplarına yansımadağı söylenebilir: 80’li yıllardaki ders kitaplarına bakıldığında yerel tarih konuları 3 sayfa ile 10-11 sayfa arasında değişirken, 1990-93 yılındaki değişikliklerden sonra yerel tarihi ilgilendiren (ilimizin geçmişi/ ilimiz ve bölgemizin geçmişi hakkında neler biliyoruz) bölümlerinin de kaldırıldığı görülmektedir. 1998 programının sonucu olan 2000’lerin başındaki kitaplarda ise 90’larda kaybedilen bölüm (ilimizde yaşanmış önemli tarihi olaylar) tekrar geri gelmiştir. Bununla birlikte yerel tarih nicelik olarak bu kitaplarda genelde bir iki paragraf mahiyetindedir. Nihayet 2005 ilköğretim programının olumlu etkisinin yansımaya ders kitaplarında yerel tarih kavram olarak ilk defa yerini alırken, aynı zamanda yerel tarihin bir yöntemi ve kaynağı olan aile tarihi, sözlü tarih de kendine yer bulmuştur. Bununla birlikte şu da vurgulanmalıdır ki bu programın yansımaya olan ders kitaplarında da kendisinden öncekiler gibi, yerel tarih ile ilgili olabilen (İlimizin Geçmişi, İlimizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz, İlimizde Yaşanmış

Önemli Tarihi Olaylar..) konuların çoğu 4. sınıflara aittir. Diğer yandan 5., 6. ve 7. sınıflarda ise nicelik olarak azalan yerellik içerik olarak genelde çevredeki tarihi eserler, yapılar, anıtlar üzerine olmuştur. Genel olarak denilebilir ki gerek 4. sınıf, gerekse 5., 6., 7. sınıflar için hemen her program ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yerel/çevre bölge tarihinden daha çok eserlerin, anıtların anlaşılıp bunlara önem verildiği görülmektedir. Bu durumla da ilintili olarak incelenen ilk sosyal bilgiler öğretim programı olan 1968 programından günümüze tüm programlarda müzelere ziyaret de genel bir öğretim yöntemi olarak benimsenmiştir. Ulusal veya genel tarihi ilgilendiren siyasi olayların yereldeki/çevredeki yansımalarına sosyal bilgiler derslerindeki yerel tarih konularında sürekli dikkat edildiği görülmektedir. Ancak 2005 yılına kadar bu durumun hakim olduğu, bu yıldan sonra mikro (aile gibi) ölçekli yerel tarihin de yer aldığı görülmektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan sonra şu önerilerde bulunulabilir:

2005 yılında yapılandırmacı yaklaşıma dayalı öğretim programının kabul edilmesiyle beraber öğrencinin yerel tarih çalışmalarında daha aktif olması yönündeki karar ve düşünceler ileride düzenlenecek şura ve öğretim programlarında da desteklenmelidir. Sosyal bilgiler dersindeki yerel tarih konuları niceliksel olarak artırılmalıdır. Niceliksel olarak yerel tarih konuları artırılırken, yerel tarihin işleyişinde olabildiğince yerele/ çevreye, yöreye özgü konular seçilmelidir. “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları“ başlıklı tebliğinde Necdet Sakaoğlu’na göre de “İlkokul çocuklarının önüne, Edirne’den Van’a kadar tek tarih ya da içerikleri aynı pek çok tarih kitaplarının konması da herhalde önemli bir yanıştır. Tarih konularının tek tip ders kitaplarında toplanması yerine, Bakanlığın kabul ettiği düzeylerde ve içeriklerde, tarihsel öykülerin, yerel tarih konuların yer aldığı küçük kitapçıkların sayıları çoğaltılmalı ve her yörede bunlardan muayyen sayıda ve yöre ile uyumlu olanların seçilip okutulmasına izin verilmelidir” (Özbaran, 1998: 150) Sosyal bilgiler dersinde işlenecek yerel tarih sadece çevredeki anıtların ve tarihi eserlerin incelenmesi olarak görülmemeli, yerel tarih işleyişi aile tarihi, sözlü tarih çalışmaları, müze ziyaretleri ile desteklenmelidir. Böylece tarih dersinde öğrenci canı sıkılan, pasif edilgen bir alıcı olmaktan çıkacak, tarihi yazmanın aktif bir aktörü olduğu hissini yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

Akşit, Niyazi, Ferruh, Sanır ve Tarık Asal. (1979). **Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 2. Sınıf**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul .

Akşit, Niyazi. (1996). **Ortaokullar İçin Milli Tarih 2**, MEB Yayınları, Ankara.

Alaylıoğlu, Ruşen ve Torunoğlu, Sibel. (1989). **Sosyal Bilgiler Birinci Yıl Kitabı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Aslan, Erdal. (2000). “Yerel Tarihin Tanımı, Gelişimi ve Değeri, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar”, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar, (Yay. Haz: Zeynel Abidin Kızılyaprak),Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ataman, Meltem (2007). Benzeşen ve Ayrışan Yönleriyle 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında (4.-5. Sınıflar) Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri ve Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi.

Aydoğdu, İsmail. (1972). **Testli Hayat Bilgisi 3 Soru ve Cevapları İlkokul 3**, Öğretmen Matbaası, Ankara.

Başol, Samettin, Ünal, Fatma ve Diğerleri. (2014). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5**, Başak Matbaacılık, Ankara.

Bolayır, Fethi. (1987). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı**, Okul Kitapları Yay, Ankara

Bolayır, Fethi. (1988). **İlkokullar İçin Birleştirilmiş Sınıflara Renkli Sosyal Bilgiler 2. Yıl**, Okul Kitapları, Ankara.

Calkin, H. L. (1942). Local History: A Means of Better Understanding United States History, The School Review, Sayı 50, (January 1942).

Çalapa, Rakım.(1978). **Sosyal Bilgiler İlkokul 4**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

Çalapa, Rakım.(1978). **Sosyal Bilgiler İlkokul 5**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

Counce, S. (2008). **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**. (Çev: B. B Can ve A. Yalçinkaya),Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Canan Tunç Şahin (2011). “Yerel Tarih Uygulamalarının Başarıya ve Öğrenci Ürünlerine Etkisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 4, Sayı 16

Çatak Muzaffer. (2015) . Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programların İncelenmesi, Ekev Akademi Dergisi Yıl: 19 Sayı: 62 (Bahar)

Çetin, Fatih. (2007). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi (Meram İlçesi Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi.

Danacıoğlu, E. (2012). **Geçmişin İzleri, Yeni Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, Musa. (1989). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı**, Milsan A.Ş Yayın, İstanbul.

Erdoğan, Musa.(1988). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 2. Yılı**” Milsan A.Ş Yayın, İstanbul.

Göç, Numan. (2008). *Yerel Tarih Konularının Sosyal Bilgiler Derslerinde Uygulanması: Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Goubert, Pierre. (1971). Local History, Historical Studies Today, Daedalus, Vol. 100, No. 1, pp.113-127, (Winter, 1971).

Hayırsever, Fahriye. (2010). *Sosyal Bilgiler Ders, Öğretmen Kılavuz ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazandırılması Hedeflenen Temel Beceriler Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Işık, Hasan. (2008). “İlköğretimde Tarih Konularının Yerel Tarih İle İlişkilendirilmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi”, **The Journal Of International Social Research (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)**, Vol.1, Is.4, 290-310.

Karlı, Ercan, Düzgün, Aysel ve Çetin, Ayşe. (1996). **İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders** Kitabı Başarı Yayıncılık, İstanbul.

Keskin, Yusuf. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.

Keskin, Yusuf. (2002). *Türkiye’de 2. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi.

Koyuncu Kaya, Miyase, Dağ, Özgül ve diğerleri. (2014). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (Birinci Kitap) 4**, Başak Matbaacılık, Ankara.

Sosyal Bilgiler Derslerinde Yerel Tarih Konuları ve Yaklaşımları (1968-2018)

Evirgen, Ömer Faruk, Özdural, Zühal ve diğerleri (2018). İlkokul **Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4**, MEB, Ankara.

Komisyon,(2014).**Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6, Çalışma Kitabı**, Saray Matbaacılık, Ankara.

Komisyon. (2014).**Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7, Çalışma Kitabı**, Saray Matbaacılık, Ankara.

MEB Tebliğler Dergisi (1969), *Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı*, Sayı: 1582.

MEB Tebliğler Dergisi (1985), *Ortaokul 1 ve 2. Sınıf Milli Tarih Programı*, Sayı: 2190.

MEB Tebliğler Dergisi (1990), *İlkokul 4 ve 5. Sınıf İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kabulü*, Sayı: 2315.

MEB Tebliğler Dergisi (1993), *İlkokul 4 ve 5. Sınıflarda Sosyal Bilgiler İlköğretim Programında Yapılan Değişikliklerin Kabulü*, sayı: 2381.

MEB Tebliğler (1998), *İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kabulü*, Sayı: 2487.

MEB (2005) Sosyal Bilgiler Dersi (4-5.6,7Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. (10.02.2015) <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=38>.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015) Milli Eğitim Şuraları. (02.03.2015) <Http://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Www/Suralar/Dosya/12>.

MEB (2018). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (25.05.2018) <http://ttkb.meb.gov.tr/program>.

Metin, Barış ve Oran, Mehmet. (2014). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders İçi Yerel Tarih Konusundaki Faaliyetleri Uşak İli Örneği”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7 (1)**, 204-216.

Nalçacı, Ahmet. (2001). *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi.

Osmanoğlu, Ahmet Emin. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.

Öğmen, Ali.(1999). **Sosyal Bilgiler 5**, Ali Öğmen Yayınları, İstanbul.

Öğmen, Ali.(2001). **Sosyal Bilgiler 5**, Ali Öğmen Yayınları, İstanbul.

Örten, Hakan. (2008). *Yerel Tarih Konularının Sosyal Bilgiler Üniteleri İle İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma (Tokat Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Özbaran, Salih (Haz). (1998), **Tarih Öğretim ve Ders Kitapları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998.

Öz, Erol.(1982). **İlkokullar İçin Birleştirilmiş Sınıflar Sosyal Bilgiler 2. Yıl**, Ders Kitapları A.Ş İstanbul.

Öğün, Vedat. (1981). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı**, Öğün Yayınları, Ankara.

Öğün, Vedat. (1987). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler 1. Yılı**, Öğün Yayınları, Ankara.

Özkan, Mehmet. (2008). *1924, 1926, 1936, 1948 İlkokul Programlarına Göre Hazırlanmış Ders Kitaplarında Tarih Konuları ve Eğitimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi.

Öztürk, Cemil ve Dilek Dursun. (2005). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları**, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed. Cemil ÖZTÜRK ve Dursun DİLEK), Pegem, Ankara.

Şahin, Nurgün ve Şahin, Aziz. (1995). **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı**, Salan Yayınları, İstanbul.

Şahin, Nurgün ve Şahin, Aziz. (1995). **İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı**, Salan Yayınları, İstanbul.

Semenderoğlu Adnan ve Gülersoy Ali Ekber (2005). “Eski Ve Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi** 18: 141-152

Şenünver, Güler, Karabulut, Ezdihar, Kesim, H. Samim, Turgut, Rifat ve diğerleri. (1997). **Sosyal Bilgiler 5** Meb, İstanbul.

Şenünver, Güler, Karabulut, Ezdihar, Turgut, Rifat ve diğerleri. (2000). **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4**, MEB Yayın, Ankara.

Yıldırım Ali ve Hasan Şimşek (2016). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tekışık, Hüseyin Hüsnü. (1981). **Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler Birinci Yıl**, Rehber Dağıtım, Ankara.